

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Screeningplanen i praktiken

Susanna Andersson – Pernilla Sjöstrand

Examensarbete:	15 hp
Program:	Speciallärarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2011
Handledare:	Mona Holmqvist
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	HT11-IPS-04 SLP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program:	Speciallärarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht/2011
Handledare:	Mona Holmqvist
Examinator:	Anders Hill
Rapport nr:	HT11-IPS-04 SLP600
Nyckelord:	Screeningplan, normerade tester, läs- och skrivsvårigheter, kompensation

Syfte: Studiens syfte är att undersöka på vilket sätt specialpedagoger/speciallärare använder Screeningplanen i sin verksamhet samt om och i så fall hur Screeningplanen har förändrat deras syn på elevers läs- och skrivutveckling. Ett underliggande syfte är att undersöka vilka pedagogiska insatser som sätts in som träning och kompensation så att skolan kan stötta eleven i sin läs- och skrivutveckling.

Teori: Läsning är produkten av avkodning och förståelse, $L = A \times F$, där A är avkodning och F är förståelse (Taube, 2007). Lundberg (2010) menar att detta är en förenklad syn på läsning och menar att förutsättningen för läsning är att eleven är motiverad och har mental energi för att utveckla en god läsning. Ytterligare en viktig faktor tas därför med i formeln, nämligen motivation (M): $L = A \times F \times M$. Jacobson (2006) menar att det finns olika faktorer till läs- och skrivsvårigheter; språkliga faktorer, begåvning, sociala och emotionella, mognad, hörsel och synnedsättningar, medicinska problem, neuropsykiatriska faktorer, brist på läsövning och fonologiska faktorer. Järpsten (2010) påpekar också att screening är ett pedagogiskt verktyg för att utvärdera om den egna undervisningen har önskad effekt. Wolff (2010) tydliggör att screening inte innebär att kategorisera elever utan påpekar att screening är ett sätt att uppmärksamma elever som ligger i riskzonen för att utveckla läs- och skrivsvårigheter. Screening ska sedan ligga till grund för vilka stödinsatser som ska sättas in. Jacobson (2000) menar att kompenserade hjälpmedel möjliggör vägen till inkludering och delaktighet samt att kompensation kan höja elevens motivation till vidare inläring.

Metod: Studien baseras på två olika metoder, enkätundersökning samt intervjuer. Metodtriangelning har i denna studie som syfte att belysa forskningsområdet på ett mer allsidigt sätt.

Resultat: Det som framträder i studien är att specialpedagoger/speciallärare använder Screeningplanen som ett pedagogiskt verktyg för att uppmärksamma elever som riskerar att inte nå målen i ämnet svenska. Respondenterna och informanterna uttrycker att deras syn på elevers läs- och -skrivutveckling inte har förändrats, men i studien framkommer det att Screeningplanen har bidragit till att skolorna uppmärksammar elever och kartlägger samtliga elevers läs- och skrivutveckling över tid. Dessutom har Screeningplanen bidragit till att skolorna numera använder normerade tester, som är mer tillförlitliga. Screening medför att skolorna skapar adekvata åtgärder för att förhindra att svårigheterna kvarstår och att eleven får möjlighet att utvecklas utifrån sina förmågor och styrkor. Parallellt med pedagogiska åtgärder erbjuds eleven alternativa lärverktyg för att överbrygga svårigheter. Det möjliggör att elever med läs- och skrivsvårigheter får möjlighet att tillägna sig och redovisa sina kunskaper samt utvecklas maximalt utifrån sina egna förutsättningar och förmågor.

Förord

Vi har i denna studie varit två forskare och fördjupat oss i olika delar i den teoretiska genomgången, men skrivit texten tillsammans. Vi har delat upp intervjuerna då vi har intervjuat två informanter var, och vi har transkriberat materialet tillsammans. Övriga delar i studien har vi bearbetat tillsammans.

Vi vill framföra ett varmt Tack till samtliga respondenter och informanter som har medverkat och varit ett stöd för oss i denna studie och Utan deras medverkan hade denna studie inte varit möjlig.

Det har varit en givande studie där vi fått nyvunnen kunskap om Screeningplanen och dess innehåll och användning. Studien har bidragit till värdefulla kunskaper inför vår kommande yrkesprofession.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Begreppsdefinition	2
Bakgrund	3
Skolans uppdrag och styrdokument	3
Screeningplanens utformning	3
Avgränsning	4
Syfte	5
Teoretisk genomgång	6
Definition av läsning	6
Avkodning	6
Läsförståelse	6
Motivation	6
Läsutveckling	6
Läs- och skrivsvårigheter	7
Språkliga faktorer	8
Begåvning	8
Sociala och emotionella faktorer	8
Mognad	9
Hörsel, synnedläggningar och medicinska problem	9
Neuropsykiatriska faktorer	9
Fonologiska faktorer	10
Miljö	10
Läs- och skrivtester	11
Screeningtester som mäter läs- och skrivförmåga	12
Pedagogiska åtgärder	14
Träna avkodning	15
Träna stavning	16
Kompensation	16
Empirisk del	19
Forskningsansats	19
Metodbeskrivning	19
Enkät som forskningsredskap	19
Intervju som forskningsredskap	20
Urval	20
Enkätstudien	20
Intervjustudien	20
Genomförande av enkät	21
Genomförande av intervjuer	21
Studiens tillförlitlighet	21
Validitet och reliabilitet	22
Generaliserbarhet	22
Relevans	22
Etik	23

Resultat	24
Enkätredovisning	24
Enkätresultat	24
Intervjuredovisning.....	29
Intervjuresultat	29
Diskussion	36
Metoddiskussion.....	36
Resultatdiskussion	36
Sammanfattning av diskussionen	39
Specialpedagogiska implikationer	39
Framtida forskning	40
Referenslista	41
Bilagor	44

Inledning

Ett av skolans viktigaste uppdrag är att lära barn läsa och skriva. Skolan ska ansvara för att varje elev kan använda det svenska språket i tal och skrift på ett rikt och varierat sätt. En god start innebär att elever kan lyckas med sin läs- och skrivutveckling (Lundberg och Herrlin, 2006). Vi lever i en skriftspråklig värld som ställer stora krav på individens förmåga att kunna läsa och uttrycka sig i skrift varför det är viktigt att skolan skapar förutsättningar för att varje elev utvecklar en god läs- och skrivförmåga (Ericson, 2010). När barn börjar skolan har de hunnit olika långt i sin läs- och skrivutveckling. En del barn kan redan vid skolstart både läsa och skriva, men för en del barn blir det en komplicerad process som kräver en mer kvalificerad läs- och skrivundervisning. Dessa elever behöver upptäckas så att rätt insatser och stöd kan sättas in.

Föräldraföreningen för Dyslektiska Barn, FDB, har gjort en skrivelse¹ med 11 förslag på hur förskola och skola kan upptäcka och hjälpa barn och ungdomar med läs- och skrivsvårigheter. I skrivelsen finns förslag på att skolan bör göra årliga screeningar² på samtliga elever från förskolan till gymnasiet. De elever som uppdragas med hjälp av screeningen bör utredas närmare av en specialpedagog/lärare för en individuell kartläggning för att hitta elevens styrkor och svagheter och utifrån det ge förslag på träning som kan förbättra elevens läs- och skrivförmåga. Vidare skriver FDB att om en elev befars ha läs- och skrivsvårigheter bör skolan sätta in kompensatoriskt stöd för att elever ska få tillgång och inhämta kunskaper på samma villkor som övriga elever.

För att skapa förutsättningar för att alla skolor i Västerås stad att på ett likvärdigt sätt kunna uppmärksamma att elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas har verksamhetscheferna inom Lärande och Utbildning fattat beslut om en gemensam Screeningplan³ för de kommunala skolorna. Från och med den 1 januari 2010 ska samtliga skolor i staden, följa denna Screeningplan. I Screeningplanen står det att tanken med planen är att skapa förutsättningar för att skolor på ett likvärdigt sätt ska uppmärksamma om elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas så att de får möjlighet att nå målen i ämnet svenska eller om särskilt stöd behöver sättas in.

Myrberg och Lange (2006) beskriver att läs- och skrivtester förekommer i skolan i många olika former och för många olika syften såväl som resultatuppföljning i skolor och kommuner. Genom skolans kommunalisering och förändrade styrsystem i den svenska skolan har läs- och skrivtester blivit mer viktiga än de varit tidigare. De nämner att screening i stor skala har som funktion att identifiera elever som har problem med läsning och skrivning. Jakobsson (2002) menar också att skolans begränsade resurser har medfört krav på att få motiveringar och identifieringar av elever i behov av särskilt stöd för att få tillgång till extra stöd.

Förutom beslut om att Screeningplanen ska implementeras i verksamheten har olika fortbildningsinsatser erbjudits för pedagoger kring hur Screeningplanen ska användas som ett pedagogiskt verktyg (bilaga 1). Flera av de olika metoderna och kartläggningsinstrumenten som föreslås i Screeningplanen är evidensbaserade och flera av dessa upphovsmän har inbjudits till kommunen för att ha föreläsningar om sin forskning (bilaga 1).

¹ http://www.fob.se/PageFiles/117/FDBs_11_forslag.pdf

² Screening är en "sällningsmetod" där man genom ett test på gruppnivå skiljer ut elever som behöver uppmärksammas vidare.

³ (<http://www.vasteras.se/Tvarsnittsdokument/Styrelse%20för%20proAros/Screeningplan.pdf>)

Syftet med Västerås Screeningplan är att samtliga kommunala grundskolor ska använda ett gemensamt verktyg för att skapa förutsättningar för en god läs- och skrivutveckling. Dessutom ska Screeningplanen vara ett redskap i arbetet med elever i behov av särskilt stöd i sin språk-, läs- och skrivutveckling samt underlätta samarbetet för lärare och pedagogisk ledning.

Vi vill med denna studie undersöka på vilket sätt specialpedagoger/speciallärare använder Screeningplanen samt om och i så fall hur Screeningplanen har förändrat deras syn på elevers läs- och skrivutveckling. Vidare vill vi undersöka om Screeningplanen är ett stöd för att upptäcka elever som inte följer sin läs- och skrivutveckling.

Begreppsdefinition

Inom läs- och skrivutveckling används olika definitioner och begrepp för att identifiera elever med läs- och skrivsvårigheter och upptäcka deras specifika förmågor. Ett vanligt begrepp är: screening. Detta begrepp och definition tolkar vi utifrån följande:

Screening enligt Dyslexiföreningen (2006):

Med screening menas att man använder prov som administreras objektivt på gruppnivå. Dessa prov ger pedagogen en översiktlig och allmän bild av klassens och enskilda elevers färdigheter, med avseende på det provet mäter.

Bakgrund

Skolans uppdrag och styrdokument

I kursplanen för ämnet svenska betonas att eleverna ska ges förutsättningar för att utveckla sitt tal- och skriftspråk så att de får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften. Vidare ska undervisningen stimulera elevernas intresse till att skriva och läsa. Läroplanen, LGR 11, poängterar även att skolan ska ge eleverna strukturerad undervisning under lärarens ledning, såväl i helklass som enskilt. Läraren ska stimulera, handleda och ge särskilt stöd till elever som har svårigheter (Skolverket, 2011).

Skolverkets (2004) Allmänna råd och kommentarer ”Likvärdig bedömning och betygsättning” understryker att:

Det är skolans skyldighet att hitta och använd andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok. Dessa hjälpmedel måste också kunna användas i situationer där elevens kunskaper bedöms.

Skollagen (2010:800) framhåller att:

Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker och andra lärverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning... (2010:800 kap 10)

Screeningplanens utformning

Bakgrunden till beslutet om en gemensam Screeningplan i Västerås stad var att skillnaden mellan olika skolors sätt att arbeta med elever i läs- och skrivsvårigheter var stora. En del skolor gjorde mycket medan andra skolor gjorde mindre (*Läs & Skriv*, s. 9, nr 3 2011). Syftet med Screeningplanen är att skapa förutsättning för alla skolor att på ett likvärdigt sätt uppmärksamma om elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas så att de har möjlighet att nå målen i ämnet svenska eller om särskilt stöd behöver sättas in. Planen gäller för samtliga kommunala F-9 skolor och ska följas. Screeningplanen beskriver hur skolorna bör arbeta med screening och vilka åtgärder som kan sättas in. Syftet med Screeningplanen är att: följa alla elevers läs- och skrivutveckling över tid, vara ett redskap för arbetet med elever i behov av särskilt stöd i sin språk-, läs- och skrivutveckling samt att underlätta samarbete för lärare och pedagogisk ledning.

Screeningplanen innehåller en tabell för varje årskurs med väsentliga områden att uppmärksamma i det dagliga arbetet, förslag till diagnostiska arbetsätt, förslag till normerande tester/screening från förskoleklass till årskurs 9 och tidpunkt då tester ska genomföras. Förutom det innehåller planen två kolumner; ansvar och åtgärder. De finns med för att betona att det är viktigt att adekvata åtgärder sätts in i ett tidigt skede och att ansvar för dessa tydliggörs. Vidare poängteras att i arbetet med att utveckla goda läs- och skrivfärdigheter är det viktigt att ta hänsyn till tre faktorer som är beroende av varandra eftersom de samverkar och påverkar varandra: träning, kompensation och självförtroende. Följande finns beskrivet i Screeningplanen som är antagen för samtliga skolor:

Eleven behöver träning för att utveckla och förbättra sin förmåga. Att den egna förmågan växer stärker självförtroendet. Kompensation på olika sätt, bland annat med alternativa lärverktyg, bidrar till att överbrygga svårigheter och kan göra att elever med läs- och skrivsvårigheter får möjlighet att tillägna sig och redovisa sina kunskaper samt utvecklas maximalt utifrån sina egna förutsättningar. Med kompensation kan självförtroende stärkas (sid.8).

I Screeningplanen går att utläsa att det är nödvändigt att vid sidan av övning sätta in kompensation om behov finns. Screeningplanen ger även några förslag på olika lärverktyg⁴ utifrån olika kategorier: Lärverktyg för att läsning av texter, för skrivning, för att anteckna, för att stava och formulera sig, för att minnas och strukturera, för koncentration och lärverktyg för engelska.

Avgränsning

Studien avgränsas till att undersöka Västerås Screeningplan eftersom denna kommun har antagit en gemensam plan för samtliga skolor. Studien undersöker vilka screeningstester som är vanligt förekommande i år 1-6 samt vilka åtgärder som sätts in för övning och kompensation för elever som uppmärksammas vid screening.

⁴ Kan även benämnas som alternativa verktyg, kompenserande hjälpmedel, tekniska hjälpmedel

Syfte

Studiens syfte är att undersöka på vilket sätt specialpedagoger/speciellärare använder Screeningplanen i sin verksamhet samt om och i så fall hur Screeningplanen har förändrat deras syn på elevers läs- och skrivutveckling. Ett underliggande syfte är att undersöka vilka pedagogiska insatser som sätts in som träning och kompensation så att skolan och läraren kan stötta eleven i sin läs- och skrivutveckling.

Frågeställningar

- På vilka sätt används Screeningplanen i verksamheten?
- Vilka normerade tester används som screening i år 1-6?
- Hur används screening som redskap för planering av undervisningen?
- Vilka åtgärder sätts in för elever som uppmärksammas i screening?

Teoretisk genomgång

Definition av läsning

Läsning är produkten av avkodning och förståelse, $L = A \times F$, där A är avkodning och F är förståelse (Taube, 2007). Variationer i läsning avgörs av produkten av avkodning och förståelse. Där den ena faktorn, antingen avkodningen eller språkförståelsen, saknas (är noll), blir produkten noll, det vill säga det sker ingen egentlig läsning. Om avkodningen är bristfällig och läsförståelsen mindre god blir effekten inte maximal. Träningen bör då ske med både avkodning och läsförståelse. Lundberg (2010) betonar att detta är en förenklad syn på läsning och menar att förutsättningen för läsning är att eleven är motiverad och har mental energi för att utveckla en god läsning. Ytterligare en viktig faktor tas därför med i formeln, nämligen motivation (M): $L = A \times F \times M$. Om eleven inte är motiverad att läsa en viss text satsar eleven mindre mental energi på läsningen och läsningen blir därmed sämre.

Avkodning

Vid avkodning användes olika metoder. En teknik är att avkoda bokstav för bokstav, ljuda. Vissa ord lär man sig känna igen efter ett tag och de lagras i långtidsminnet så kallade ordbilder. När eleven stöter på okända ord är ljudningen nödvändig. Avkodning avser att eleven har identifierat det skrivna ordet, det vill säga dess allmänna betydelse, uttal och grammatiska egenskaper. Avkodning av ett ord är när man har känt igen ordet, vet vad det betyder, kan uttala det och känner till hur det kan böjas grammatiskt. Avkodning förekommer endast vid läsning. Det finns många olika sätt att träna avkodning och pedagoger måste ha kännedom om de olika sätten/övningarna för att kunna möta alla elevers individuella behov och förmågor (Druid Glentow, 2006).

Läsförståelse

Lundberg och Herrlin (2006) menar att avkodning bygger på att den fonologiska medvetenheten har utvecklats, men stärks även av förståelsen. När eleven kan avkoda ett ord utan stöd av sammanhanget så är eleven på väg mot full automatisering. Då behöver inte eleven koncentrera sig på att identifiera orden utan kan fokusera på förståelsen av texten. Vidare menar författarna att eleven har fått ett inre mentalt lexikon, där ordens betydelse finns lagrade.

Motivation

Carlström (2010) poängterar att de olika läs- och skrivinlärningsmetoderna kräver att eleven är motiverad för dessa insatser och att eleven känner en lust att lära för att vara stimulerade till den goda läs- och skrivutvecklingen. Elever som blir utan hjälp riskerar att få en motsatt utveckling kallad "Matteuseffekten". Detta innebär att elever med svag ordavkodning avstår från att läsa och väljer lättare texter, vilket leder till långsam utveckling av ordförrådet och eleven får svag läsförståelse. Läsförmåga påverkar alla skolämnen och elevens självkänsla sjunker och eleven undviker att misslyckas, vilket leder till sämre läsutveckling. Dessa faktorer påverkar i sin tur självförtroendet negativt och är även en av anledningarna till att vissa elever inte är motiverade att använda sig av den läs- och skrivhjälp som erbjuds. Taube (2007) menar att den dåliga självbilden kan få oerhört stora konsekvenser vid möten med texter och läsning men även allvarliga konsekvenser för arbetslivet och privatlivet.

Läsutveckling

Jakobsson och Nilsson (2011) påtalar att forskare definierar läsning på olika sätt utifrån deras skilda synsätt och därefter konstruerat modeller som belyser vad läsning är, från enkla mo-

deller till komplicerade modeller med olika nivåer och bakomliggande faktorer och mentala processer. Taube (2007) delar in teorier om hur läsning går till med tre huvudrubriker: Bottom-up-teorier, Top-down-teorier och teorier om interaktiva modeller.

Bottom-up-teorier innebär att läsning utgår ifrån inre ledtrådar i texten, det vill säga bokstäver och ljud (från delarna till helhet). Top-down-teorier innebär att läsningen utgår ifrån yttre ledtrådar i form av förståelse (helheten till delarna). Skillnaderna handlar om att utgå ifrån helheten eller i delarna, det vill säga analytisk eller syntetisk läsinlärningsmetod. Den syntetiska metoden – bottom-up-pedagogik, är modellen som utgår från språkets byggstenar. Eleven går från delen (bokstaven/ljudet) till helheten (ord, meningar, texter) och eleven arbetar avkodningsinriktat i den första läsinläringen till exempel Wittingmetoden.

Den analytiska metoden – Top down-pedagogik, innebär att eleven utgår från helheten (texten) till delen (bokstaven). Här fokuseras det på förståelsen, till exempel LTG-metoden (Läsning på Talets Grund). De interaktiva modellerna innebär att det alltid sker ett samspel mellan de yttre och inre ledtrådarna vid all läsning. Taube (2007) menar att i den interaktiva modellen sker ett samspel mellan yttre och inre ledtrådar. Taube påtalar vidare att vid all läsning sker ett samspel mellan bottom-up- och top-downprocesser. Vidare menar Taube att då eleven endast koncentrerar sig på delarna så kan eleven få svårigheter att förstå texter som kräver djupare förståelse och omvärldskunskap. Risken för att eleven inte får möjlighet att analysera skriftspråkets beståndsdelar blir också överhängande om eleven endast fokuserar på förståelsen. För en lyckad läs- och skrivinläring krävs ett samspel mellan båda inlärningsstilarna.

Lundberg (2010) beskriver fyra olika stadier för att utveckla en god läsförmåga, pseudoläsning, logografisk-visuell läsning, alfabetisk-fonologisk läsning samt ortografisk-morfemisk läsning. Pseudoläsning innebär att eleven känner igen en bild till exempel en skylt utan att kunna läsa. Logografisk-visuell läsning, där eleven läser ord som bilder till exempel sitt eget namn. Med alfabetisk-fonologisk läsning har eleven förstått den alfabetiska principen det vill säga eleven har ”knäckt läskoden”. Efterhand skapas kännedom om ordens ortografi, det vill säga stavning. Stadierna överlappar varandra och när en elev stöter på svårare texter med främmande ord går eleven tillbaka till det alfabetiska stadiet för att ljuda sig igenom ordet eller den svåra texten.

Liberg (2006) menar att språket växer fram och utvecklas i interaktion med andra och läs- och skrivutveckling sker i växelverkan med varandra. Detta innebär att eleven lär sig läsa genom att skriva och skriva genom att läsa. Vidare påpekar Liberg att språkliga aktiviteter är avgörande för elevers läs- och skrivutveckling. Mentala inre bilder blir stöd till förståelsen vid samtal om texter. När eleven uppnått en god läs- och skrivkompetens används skriftspråket för olika syften och i olika sociokulturella sammanhang. Läs- och skrivutveckling sker alltså i interaktion och inte åtskilda från varandra.

Läs- och skrivsvårigheter

Nilholm (2007) skiljer på tre olika perspektiv när han ser på den specialpedagogiska verksamheten: det kompensatoriska-, det kritiska och dilemmaperspektivet, för att förstå hur specialpedagogiken utformas. Det kompensatoriska perspektivet har haft ett stort inflytande i den specialpedagogiska vardagen och varit det mest framträdande inom forskningen. Det ser individen som bärare av ett problem och kännetecknas av ett sökande efter olika förklaringar inom neurologiska och psykologiska områden för att hitta åtgärder för att kunna kompensera individen utifrån de brister som eleven påvisar. Det kritiska perspektivet är motpol till det kompensatoriska perspektivets synsätt på individen och dess svårigheter. Det kritiska per-

spektivet framhåller vikten av att söka svar på de svårigheter som finns utanför eleven och förordar att elevers olikhet är en tillgång för skolan eftersom vi har en skola för alla. Dilemmaspektivet har sin grund i den motsättning som råder i skolan då alla elever vid en viss tidpunkt ska ha liknande kunskaper och färdigheter samtidigt som skolan ska anpassa sig till att alla elevers behov och förutsättningar.

Jacobson (2006) menar att det finns olika faktorer som kan påverka samt vara möjliga orsaker till läs- och skrivsvårigheter och dyslexi. Han nämner språkliga faktorer, begåvning, sociala och emotionella svårigheter, mognad, hörsel- och synnedläggningar, medicinska problem, neuropsykiatriska faktorer, brist på läsövning och fonologiska faktorer. Jacobson menar dessutom att arv och miljö är två övergripande faktorer som båda påverkar läs- och skrivsvårigheter.

Språkliga faktorer

Jacobson (2006) menar att den språkliga faktorn innebär förmåga att förstå språket och ords innebörd. Barn med försenad språkutveckling, både ordförråd och gravare uttalsvårigheter, riskerar även att få läs- och skrivsvårigheter då dessa är en utveckling av talspråket. Med försenad språkutveckling menas svårigheter att uttala ord, begränsat ordförråd, svårigheter med hur meningar är uppbyggda, ordens ljudmässiga uppbyggnad eller bristfällig förståelse. Lundberg och Reichenberg (2008) påpekar att språkutveckling inte alls behöver hänga samman med begåvning utan att det kan förekomma hos barn med god kognitiv utveckling. I Sverige har vi många barn med annat modersmål och barn med invandrabakgrund. De kan ofta avkoda enskilda ord och därmed läsa bra rent tekniskt sätt, men kan ofta ha svårigheter med förståelsen och meningsbyggnaden. De kan även få svårt att tillgodogöra sig svenska texter på grund ut av samhällskulturella skillnader mellan sitt eget och det svenska språket (Jacobson 2006).

Begåvning

Jacobson (2006) menar att barn som har en utvecklingsstörning ofta kan knäcka läskoden, med det kan ha svårt med läsförståelsen. Barn som däremot har hög begåvning har lättare att upptäcka alternativa inlärningsstrategier. Vidare menar han att det är viktigt att ha kunskaper om begåvningsprofilen för det praktiska arbetet med eleven. Lundberg och Reichenberg (2008) påpekar att barn med utvecklingsstörning ofta har ett begränsat ordförråd, särskilt avseende de abstrakta orden. Deras arbetsminne är begränsat, vilket gör att långa meningar och texter blir svåra och dessa elever behöver tillrättalagda texter.

Sociala och emotionella faktorer

Lundberg (2009) menar att barn som försummas i hemmet löper större risk att inte utvecklas i samma takt som andra barn. De riskerar att få svårigheter i skolarbetet och i framtiden. Växer barnet upp i en språkligt torftig miljö och med lite stöd och uppmuntran ökar risken för läs- och skrivsvårigheter liksom svårigheter i de övriga ämnena i skolan. Barnen kommer igång senare än sina jämnåriga kamrater och riskerar att successivt halka allt längre efter.

Vinnerljung (2010) har i sin forskning visat att barn som växer upp i miljöer med svagt stöd från hemmet och i en svår uppväxt inte uppnår skolans kunskapskrav och att dessa barn även löper större risk att hamna i kriminalitet och arbetslöshet med mera. Andersson (2006) menar att den sociala och emotionella faktorn kan kopplas samman. Ett barn som kommer till skolan med ett mycket dåligt självförtroende kan få svårigheter med det mesta i skolan, vilket givetvis också innebär svårigheter med läs- och skrivinläringen. När barnet kommer till skolan jämför det sig med sina kamrater och märker ofta ganska tidigt om de inte hänger med. Till-

tron till den egna förmågan att lära sig påverkar självförtroendet. Taube (2007) menar att lärarna och kamraterna är betydelsefulla personer bredvid föräldrarna. De positiva förväntningar och attityder som barnet möter i skolan kommer att påverka barnets självförtroende. Tyvärr påverkas barnet även av motsatsen. Ett barn som kommer med en normal emotionell utveckling, kan förändras efter upplevelser av misslyckanden i sin första läs- och skrivinläring. Taube (2007) påpekar också att skolans bristande individualisering är en risk för barnets självförtroende. En lärares krav ska överensstämma med elevens kognitiva och språkliga kapacitet, annars kan det leda till kognitiv förvirring. Taube (2009) beskriver också att självbilden skyddas genom att barnet undviker inlärningsuppgifter som kan leda till misslyckanden. Druid Glentow (2006) menar att elevers misslyckanden kan leda till att en elev kan bli utagerande, invänd eller uppgiven. Eleven ägnar alltmer tid åt att hitta överlevnadsstrategier istället för att ägna energin till läs- och skrivinläring. Vidare påpekar Druid Glentow påpekar vidare att lärarens uppgift för dessa barn är att arbeta på två fronter: dels bygga upp självkänsla och dels arbeta med och hjälpa dem med sina läs- och skrivsvårigheter. Det finns många undersökningar som tyder på att svaga läsare har låga förväntningar på sin egen förmåga. Jacobson (2006) menar att självbilden är viktigare för framgången i den första läsinläringen än begåvningen.

Mognad

Taube (2007) beskriver att det kan finnas stor skillnad i ”skolmognad” när barn börjar skolan och den pedagogiska ramen är en viktig del så att eleven möts av den rätta pedagogiken. Det finns stora risker om en elev ger upp i tidig skolålder och intar olika försvar. Lundberg (2009) menar att man allmänt kan säga att pojkar mognar senare än flickor och flickor har en överlägsenhet på det språkliga området. Vidare påpekar Lundberg att det finns många spekulationer om att detta kan bero på att pojkar och flickor bemöts olika, och påpekar att det viktigast är pedagoger är medvetna om att denna könsskillnad existerar.

Hörsel, synnedsättningar och medicinska problem

Att lära sig läsa försvåras givetvis för barn med syn- eller hörselnedsättning. Punktskrift används av blinda barn som ska lära sig läsa medan barn med olika former av syn- eller hörselnedsättningar lär sig läsa på vanligt sätt. Läsinläringen försvåras för dessa barn, men de flesta kan lära sig läsa. Det är viktigt att medvetandegöra för barn inom denna grupp att tal och skrift skiljer sig åt. De dövas teckenspråk är annorlunda uppbyggt än talet. Det alfabetiska språket är förankrat i det talade språket och skriften blir för de döva ett nytt och svårt språk. På grund av detta finns det många döva som har stora problem att läsa och behöver hjälp av kompensande apparater (Lundberg och Reichenberg, 2008). Det finns också flera kroniska sjukdomar och i många fall behöver dessa barn omfattande sjukhusvård och starka mediciner. Många av dessa har dessutom hög frånvaro i skolan, vilket förstärker påverkan på skolarbetet och givetvis inläringen negativt (Jacobson, 2006).

Neuropsykiatriska faktorer

Till detta område räknas till exempel diagnoserna ADHD och Aspergers syndrom. Jacobson (2006) menar att ADHD-symtomen är mer kopplade till läsförståelse än till ordavkodning. Läsförståelsen är mer förenlig med de kognitiva funktionerna som bedöms vara nedsatta hos dessa barn. Vidare finns det en koppling mellan koncentrationsförmåga och arbetsminne. Arbetsminnet ska kunna hålla information aktuell under en kort stund och att detta är centralt för koncentrationen. Lundberg och Reichenberg (2008) påpekar att barn med ADHD ofta inte orkar med längre och sammanhängande texter och att texterna bör vara överblickbara och med luftig typografi. Många inom denna grupp föredrar att det är höjdpunkter och dramatik i

texterna. Barn med ADHD har nedsatt arbetsminne, och det har kommit ett flertal dataprogram för att öva upp arbetsminnet med positiva effekter.

Barn med motoriska eller perceptuella svårigheter kan ha svårigheter att läsa då det kan vara svårt att hålla huvudet stilla och riktad mot texten. Ögonens rörelser är inte automatiserade och ögonen har svårt att flytta sig från rad till rad. Om talmotoriken är störd så kan det också påverka barnets förståelse hur språket är uppbyggt. Det finns andra typer av neuropsykiatriska funktionshinder med svårigheter med social kognition, såsom högfungerande autism och Asperger. Elever inom autismspektrum kan lära sig läsa, men har svårt att hänga med i skönlitterära texter då de behöver kunna leva sig in i andra människors känslor och situationer. Ofta föredrar dessa elever informationsmaterial och faktatexter med logisk och rak tidsordning (Lundberg och Reichenberg, 2008).

Fonologiska faktorer

Lundberg (2006) skriver att fonologiska svårigheter att uppfatta språkljud, att hantera ordningsföljden mellan språkljuden, att koppla samman ljud och bokstav. I forskningen finns olika definitioner av dyslexi, men ledande forskare är överens om att ordet dyslexi ska användas när det finns betydande svårigheter med läsning och stavning som har sin grund i brister i systemet som hanterar språkljud. Dessa svårigheter innebär att det är svårt att skifta fokus från språkets innehåll (vad det betyder) till form (hur det låter och ser ut). Detta innebär att det blir svårt att koppla respektive språkljud till respektive bokstav och att så småningom få en automatisk läsning.

Specifika läs- och skrivsvårigheter/dyslexi har enligt forskning sin grund i fonologiska svårigheter. Det innebär svårigheter med språkets ljudsida, dess fonologi. Fonologiska problem kan yttra sig på flera sätt. Det kan vara svårigheter med att leka med språkets ljudmässiga sida och svårigheter i att hålla ord i minnet. Studier visar även att dyslektiska problem har en ärftlig bakgrund (Wolff, 2010).

Høien och Lundberg (1992) definierar dyslexi:

Dyslexi är en störning i vissa språkliga funktioner som är av betydelse för att kunna utnyttja skriftens principer vid avkodning av språket. Störningen ger sig i första hand tillkänna som svårigheter att uppnå automatisk avkodning vid läsning. Störningen kommer och tydligt fram i bristfällig stavning. Den dyslektiska störningen går i regel igen i släkten, och att man kan anta att en genetisk disposition finns i boten. Utmärkande för dyslexi är att problem ofta är bestående. Även om man kan uppnå en godtagbar funktion i läsning, hänger problem med stavning envist i.

Svenska Dyslexiföreningen (2007) definierar dyslexi:

Dyslexi är en specifik inlärningssvårighet som har neurologiska orsaker. Dyslexi kännetecknas av svårigheter med korrekt och/eller flytande ordigenkänning och av dålig stavning och ordavkodningsförmåga. Dessa svårigheter orsakas vanligen av en störning i språkets fonologiska komponent, som ofta är oväntad med hänsyn till andra kognitiva förmågor och trots möjligheter till effektiv undervisning. Sekundära konsekvenser kan innefatta svårigheter med läsförståelse och begränsad läserfarenhet, vilket kan hämma tillväxten av ordförråd och bakgrundskunskap.

Miljö

Andersson (2006) redogör att barns läs- och skrivutveckling börjar långt innan skolan startar. Det finns en stor skillnad för hur mycket språklig stimulans ett barn har fått och hur detta påverkar läs och skrivinlärningen. Det är väsentligt att barn får och uppmuntras att leka språk-lekar och ordlekar redan i tidig ålder då en språklig medvetenhet betyder mycket när läs- och

skrivinläring startar i skolan. Att motivera och uppmuntra barn att öva på läsning och skrivning bidrar till att barnen vill lära sig att läsa och skriva bättre. Barn som övar för lite löper större risk att få läs- och skrivsvårigheter. Vidare påpekar Andersson att föräldern är en oerhörd viktig resurs för barnet och att skolan och föräldrar måste ha ett gott samarbete för att hjälpa barnet med läs- och skrivsvårigheter.

Bruner (Taube, 2007) diskuterar att lärare behöver skapa en ”nyfikenhetsmiljö” där rikedom av upplevelser skapas och tillfällena där eleven får laborera, bearbeta och granska sitt språk. Han påtalar att läraren har en viktig roll i klassrummet och att dennes attityder påverkar elevernas attityder till lärandet. Läraren är således en viktig modell för eleverna där eleverna utvecklas med de andra i klassrummet och skapar sin identitet. Eleven måste få överintag av positiva drivkrafter och känna meningsfullhet för att kunna tillägna sig ny kunskap. Elevers motivation stärks när den känner att den klarar av saker och den blir medveten om sin kompetens. Eleverna i skolan behöver mötas av ”jag-kan-upplevelser” för att stärka sin självkänsla. Taube menar att läs- och skrivsvårigheter visar sig i tidig ålder och elevers upplevelse under den första tiden är helt avgörande för elevers självförtroende. Taube påtalar vikten av en god och positiv klassrumsatmosfär för att stimulera elevernas läs- och skrivutveckling. Klassen och läraren måste ha en hög acceptans av elevers olikheter och behov. Vidare påpekar Taube (2007) att lärarens egen självbild påverkar eleverna och tryggheten och kompetensen hos läraren är en avgörande faktor för elevernas lärande. Klassrumsatmosfären styrs till stor del av lärarens respekt för eleverna och det påverkar i sin tur hur eleverna bemöter varandra. Eleverna ska veta var gränserna går för att kunna känna frihet att uttrycka egna idéer och sätt att lösa olika uppgifter. Beröm ska alltid uttalas före kritik och kritik får inte gälla en personlighet utan ska ges för det specifika i sammanhanget. En elev med läs- och skrivsvårigheter behöver mötas av förstående attityder i sin omgivning och läraren måste ha realistiska förväntningar på elevers prestationer. Dessa elever behöver ständigt uppmuntras när chanserna att lyckas är goda. Skolan måste undvika att eleverna jämför sig med varandra. Eleverna gör själva iakttagelser av varandra och därför behöver skolan erbjuda en mångfald inom många olika områden, där eleverna får visa sina starka sidor. För en lyckad inläring krävs frihet och trygghet i en varm atmosfär där eleverna stödjer och accepterar varandra. En viktig del är också skolans kontakt med föräldrarna för att eleven ska få det stöd som det behöver samt att föräldrar har tillit till skolans förmåga.

Läs- och skrivtester

Kvantitativa metoder är tester som kan mäta olika dimensioner av en förmåga. De kvantitativa testerna används i en större grupp och diagnostiserar olika delar i läs- och skrivförmågan. Kvantitativa tester är standardiserade och normerade tester, som är utprovade på en större grupp för att klargöra om en elevs prestationer ligger inom normalvariationen eller bättre eller sämre än medeleven. När de kvantitativa testerna genomförs skall läraren inta en objektiv roll och följa de handledningar som finns annars gäller inte skalan. Kvalitativa tester används för att skildra och tolka resultat av ett test på ett djupare individplan (Druid Glentow, 2006).

Wolff (2010) menar att det är viktigt att skolan tidigt identifierar de elever som är i behov av pedagogiska stödinsatser. Vidare påpekar Wolff att screening inte innebär att kategorisera utan det handlar om att uppmärksamma de elever som ligger i riskzonen och att följa upp dessa elever med individuella tester. Testerna ska sedan ligga till grund för vilka stödinsatser som ska sättas in. Lundberg och Herrlin (2006) menar att när en pedagog bedömer elevers utveckling kan det vara lämpligt att förankra det pedagogiska observerat med objektiva test. Detta för att se hur eleven befinner sig i förhållande till andra elever i samma ålder. För att kunna identifiera dessa elever använder skolan olika tester.

Myrberg och Lange (2006) skriver att läs- och skrivtester förekommer i skolan i många olika former och för många olika syften såväl som resultatuppföljning i skolor och kommuner. Genom skolans kommunalisering och förändrade styrsystem i den svenska skolan har läs- och skrivtester blivit viktigare än de varit tidigare. De nämner att screening i stor skala har som funktion att identifiera elever som har problem med läsning och skrivning. Vidare poängterar de vikten av att testa, göra systematiska bedömningar och kartläggningar för att tidigt uppmärksamma elever som riskerar att få läs- och skrivproblem för att undvika utslagning. Det som framkommer i testerna måste användas i en pedagogisk process som syftar till att tolka och förklara läs- och skrivproblem. Vidare anser Myrberg och Lange att användning av läs- och skrivtester skall leda till en bra uppfattning om undervisningsresultaten, men också fungera som en varningssignal om enstaka elever inte visar nödvändiga framsteg i sin läs- och skrivutveckling. Jakobsson (2002) menar att skolans begränsade resurser har medfört krav på att få motiveringar och identifieringar av elever i behov av särskilt stöd för att få tillgång till extra stöd.

Taube (2007) har som avsikt att de traditionella tester endast visar vad en elev kan i ett begränsat område vid en viss tidpunkt men att de inte ger någon information om de inlärningsprocesser som lett fram till en prestation eller produkt. Taube anser att de standardiserade testerna inte säkert mäter det som de avser att mäta. Samtidigt poängterar Taube att proven är ett bra utvärderingsinstrument i syfte att göra mätningar av stora elevgruppers läs- och skrivförmåga eftersom det är nödvändigt instrument för att fördela resurserna i en kommun.

Svenska dyslexiföreningen (2007) menar att lärarna ska följa elevers läs- och skrivutveckling med screening samt något läsutvecklingsschema. Screening ska genomföras höstterminen i skolår 2, 4, 7 samt i årskurs 1 på gymnasiet av klassläraren. Syftet är att uppmärksamma de elever som behöver vidare fördjupad kartläggning. Räcker inte de åtgärder som sätts in för eleven inom klassens ram behöver en specialpedagogisk kartläggning genomföras. Kartläggningen kan utmynna i att eleven behöver specifik träning och kompensatoriska åtgärder. Träningen kan genomföras individuellt eller i grupp under en tidsperiod. Om den träning och de kompensatoriska åtgärder som sätts in för eleven efter en specialpedagogisk kartläggning inte ger den effekt som önskas bör skolans elevhälsoteam kopplas in. Detta för att hitta orsakerna till de svårigheter som eleven visar. Det kan i sin tur utmynna i att skolan remitterar eleven till externa specialister för exempelvis en medicinsk/neuropsykiatrisk utredning

Järpsten (2010) menar att screening är ett pedagogiskt verktyg för att utvärdera om den egna undervisningen har önskad effekt. Är det så att hela klassen behöver mer träning inom vissa områden eller en mindre grupp elever särskilt stöd i undervisningen? När proven ska administreras är det viktigt att följa de anvisningar som finns för respektive prov till exempel instruktioner och tidsbegränsningar. Ska proven användas för en individuell kartläggning i läsning och skrivning kan proven användas när som helst under året och då ska ingen jämförelse göras. Syftet med individuell kartläggning är att få information om elevens styrkor och svagheter i läsning och skrivning.

Screeningtester som mäter läs- och skrivförmåga

Diagnostiska läs- och skrivprov, DLS

DLS - proven testar olika förmågor i läsning och skrivning som läshastighet, stavning, läsförståelse och ordförståelse. Elevernas resultat på delproven är jämförbara då de överförs till en standardskala, stanineskala (Järpsten, 2010).

Läskedjor

Läskedjor testar avkodningsförmåga, bokstavskänneteknik och visuell- och motorisk snabbhet. Materialet består av olika tester beroende på åldersgrupp. För år 2 och 3 används bokstavskedjor och ordkedjor och testet mäter ordavkodning och lästeknikisk förmåga. För år 4 till gymnasiet består testerna av teckenkedjor, ordkedjor och meningskedjor (Jacobson, 2007).

Lyssna på orden

Lyssna på orden är ett bedömningsmaterial av fonologisk medvetenhet enligt Bornholmsmodellen. Lyssna på orden är vetenskapligt utprövat och kan vara till god hjälp vid en första kartläggning av fonologisk medvetenhet hos 6- och 7-åringar för att sedan ge vägledning för olika förebyggande insatser när det gäller språkstimulering. Material består av tre delprov, Vilket ord är längst? Vilka ord låter lika i början? Hur många ljud hör du? (Carlström, 2010).

Fonolek

Fonolek är ett grupptest som bedömer den fonologiska medvetenheten och kan användas från 6 år. Testet består av flera delar med sex uppgifter i varje. Delproven består av ljudsegmentering och lyssna ut initial ljud (Carlström, 2010).

LäsEttan

LäsEttan ska genomföras i slutet av år 1 eller i början av år 2. Syftet med proven är att kartlägga om de första skolåren har gett eleven tillräckliga basfärdigheter i läsning. Testet är normerat och evidensbaserat. Proven testar om eleverna klarar av att snabbt och säkert benämna bokstäver samt läsa funktionsord, innehållsord och nonsensord (Johansson, 2009).

Läshastighetsprov, H4

H4 är ett läshastighetsprov som har i syfte att eleven utifrån en lista med ord ska hinna läsa så många ord som möjligt på en minut. Listan börjar med ord på två bokstäver varefter orden blir längre och svårare. Provet är normerat vid två tillfällen under ett läsår, 1 oktober och 10 maj. Värde av att göra detta prov är att eleven i regel alltid förbättra sitt resultat vilket stärker självkänslan och ger bevis på att lästräning lönar sig (Franzén, 1996).

Ängelholmsprovet

Ängelholmsprovet har till syfte att testa elevernas läsförståelse och ge indikation på om eleven har en osäker och långsam läsning. Det är ett tystläsningsprov för år 4 och år 6, och provet är normerat till att utföras under oktober. Testet går ut på att eleven ska läsa en text så fort de kan, men samtidigt läsa noggrant. Inuti den löpande texten är det en del ord som har parentes omkring sig och det gäller för eleverna att bedöma vilket ord som passar bäst in i sammanhanget. (Franzén, 1996).

Ordläsningsproven OS64 OS120 och Meningsläsningsprov SL60 och SL40

Ordläsningsproven kartlägger elevernas färdigheter i att läsa enstaka ord och meningar. Avsikten med proven är att ge information om elevens nivå i läsutveckling i år 1-5. OS proven kan användas i år 1-3 och SL proven i år 1-5. OS64 har 64 uppgifter med lätta och vanliga ord, OS120 har 120 uppgifter med något svårare och mindre vanliga ord. SL60 har 60 uppgifter från enkla treordsmeningar till mer komplicerade meningsstrukturer och större textavsnitt och SL40 har 40 uppgifter med något högre svårighetsgrad (Elwér, Fridolfsson, Samuelsson och Wiklund, 2009).

LäSt

LäSt är ett test i läsning och stavning för kartläggning av grundläggande färdigheter i läs- och stavningsförmåga bland elever mellan år 1 och 5 och kan användas under hela skolarbetet. Elwér, Fridolfsson, Samuelsson och Wiklund (2011) menar att resultatet från LäSt ger en möjlighet att följa och beskriva elevens läs- och skrivutveckling över tid. Syftet med LäSt är att observera avkodning och stavning och för att tidigt upptäcka elever som riskerar att utveckla specifika läs- och skrivsvårigheter. LäSt innehåller två läsuppgifter samt en stavningsuppgift.

Lilla DUVAN

Lilla Duvan är ett screeningsmaterial som har i syfte att få en snabb översiktligt bild om det finns elever med dyslektiska problem. Lilla DUVAN innehåller uppgifter som utformats för att komma åt olika aspekter av fonologiska funktionsnedsättningar. Lilla DUVAN har normer för år 3, 5 och 7. Lilla DUVAN innehåller fyra deltest: Självrapport, Arbetsminne, Ljuden ger ordet och Bokstäverna ger orden (Wolff, 2010).

Pedagogiska åtgärder

Wolff (2010) framhåller att det är viktigt att hitta och identifiera vad orsaken till svårigheterna är och vilka åtgärder som bör skapas. För en elev med bristande avkodning handlar det om att förstärka koppling mellan bokstav och ljud. Elever med bristande läsförståelse behöver träna läsförståelsestrategier och dessa bör även kopplas till elevens erfarenhetsvärld för att skapa ökad förståelse och motivation. Screening kan ses som ett pedagogiskt verktyg för att utvärdera om den undervisning som bedrivs har önskvärd effekt. Resultaten från en screening kan på så vis ligga till grund för den fortsatta planeringen av undervisningen i klassen. Screening skall inte ses som en metod som syftar till att sortera elever. Rätt tillämpade är proven pedagogens redskap för ökad insikt om elevers färdigheter och en möjlighet att fånga upp de elever som av olika anledningar kommit till korta i sin läs- och skrivutveckling.

Lärarens kompetens är en avgörande faktor för att bedöma var eleven befinner sig i sin läs- och skrivutveckling och utifrån detta välja undervisningsmetoder för att möta varje elev där den befinner sig (Myrberg och Lange, 2006). Flera barn behöver kvalificerad läs- och skrivundervisning under sin skoltid och dessa elever skall uppmärksammas så tidigt som möjligt så att adekvata åtgärder skapas utifrån elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. I Konsensusprojektet som pågick mellan år 2001-2006 lyftes sådant fram som läs- och skrivforskare var eniga om med avseende på läs- och skrivutveckling och läs- och skrivsvårigheter. Samtliga tjugofyra forskare var överens om att hög lärarkompetens var den viktigaste faktorn för en lyckad läs- och skrivutveckling (Myrberg och Lange, 2006). I projektet nämns att det inte är den pedagogiska metoden som är en avgörande faktor utan den enskilda lärarens kompetens att använda olika metoder utifrån elevens behov. Dessutom påpekades att det kan vara en stor risk för elevernas läs- och skrivutveckling då en lärare ensidigt tillämpar en metod. Konsensusforskarnas rekommenderade att lärare har ett systematiskt, strukturerat och välplanerat arbetssätt för att säkerhetsställa varje elevs läs- och skrivutveckling. Läraren behöver anpassa undervisningen utifrån barnets förmågor och inlärningsstil och lärare behöver ha ett diagnostiskt arbetssätt. Forskarna påtalar att för att det skall vara möjligt att arbeta diagnostiskt i undervisningssituationen krävs att läraren har möjlighet att arbeta enskilt med varje elev och menar att En-till-en-situationer är nödvändiga. Läsförmåga påverkar alla skolämnen, elevens självkänsla sjunker och eleven undviker att misslyckas, vilket leder till sämre läsutveckling. Dessa faktorer påverkar i sin tur självförtroendet negativt och är även en av anledningarna till att vissa elever inte är motiverade att använda sig av den läs- och skrivhjälp som erbjuds. Taube (2007) påpekar att den dåliga självbilden kan medföra stora konsekvenser vid

möten med texter och läsning och få allvarliga konsekvenser för arbetslivet och privatlivet. Liberg (2006) menar att skolans viktigaste uppgift är att hitta den rätta vägen för varje elev för att förebygga och motverka att svårigheter uppstår.

Träna avkodning

Lundberg och Herrlin (2006) redogör för en metod som påvisar att övning ger färdighet. Denna metod, som kallas upprepad läsning innebär att en elev läser en text som är lite svårare än vad eleven brukar klara av och läser den flera gånger tills eleven fått flyt i läsningen. Läraren mäter hur lång tid det tar för genomläsning och upprättar diagram tillsammans med eleven där läsfel och tid anges. Efter varje gång registreras resultaten i diagrammet. Detta sätt gör att eleven ser hur prestationen höjs och eleven blir motiverad av att följa sin individuella utveckling. Detta är en intensiv läsning under en kortare tid och eleven ser tydligt resultat av intensiv träning. Detta sätt är motivationshöjande med resultatfeedback, vilket även minimerar risken för dålig självkänsla och därmed bristande läs- och skrivutveckling. Eleven följer intensivt sina framsteg och ser att ansträngningar i skolarbetet lönar sig. Läraren får även ett diagnostiskt underlag och ökad kännedom om de läsfel som återkommer och har lättare att förstå elevens lässvårigheter och hur eleven korrigerar sig själv vid felläsning.

Ett annat sätt att träna avkodningsförmågan är att använda läslistor. En läslista innehåller som det låter en lista med ord där svårighetsgraden på orden och ordens längd ökar utifrån barnets förmåga att kunna avkoda ord. Detta är en intensiv träning under några veckor då eleven läser orden varje dag för en lärare under några minuter där fokus är en automatiserad läsning. Ingvar (2009) påtalar att om avkodningen tar för mycket energi, så krävs det en oerhörd koncentration av eleven att upprätthålla koncentrationen och risken är påtaglig att eleven på sikt kommer att undvika läsning och den onda spiralen börjar etableras.

Rydaholmsmetoden är en långsiktig metod som pågår tills eleven uppnått grundläggande färdigheter baserat på standardiserade test. Metoden är fokuserad på lässvårigheter som beror på bristande automatisering i avkodning och målet med metoden är att förstärka avkodningsförmågan. Det är korta arbetspass på cirka 20 minuter och träningen sker två gånger i veckan. Eleven ska känna trygghet i metoden och en ökad känsla av att de klarar av det som förväntas av eleven under träningen. Materialet är uppbyggt av listor med bokstäver, bokstavskombinationer och ord. Eleven läser samma listor om och om igen och träningen är befriad från innehållsläsning och Rydaholmsmetoden ställer inga krav på läsförståelse. Det är en resurskrävande metod då eleven behöver En-till-en-undervisning. Lärare läser orden i listorna, men alltid en bråkdel av en sekund före eleven så att svårighetsgraden ökar i små steg. Metoden har en enkel struktur och framstegen görs synliga för eleven i diagram och detta uppfattas som starkt motiverande. Fokus ligger på ortografiska moduler där träning inriktas på samartikulation av ljuden, på ljudsyntesen (Pettersson m.fl., 2010).

Då eleven uppnått flyt i läsningen och fått en säker läsning måste ordförrådet och syntaxen utvecklas liksom olika strategier för läsförståelse. Då eleven har ett begränsat ordförråd får eleven inte förståelse av texten utan resultatet blir en ungefärläsning. Ordförråd kan tränas på många olika sätt, där korsord och att lyssna på ljudband är några exempel (Lundberg och Herrlin, 2006). Reichenberg (2006) menar att läsförståelse kräver undervisning och påtalar betydelsen av att ha textsamtal med eleverna för att eleverna ska reflektera över vad de läst och koppla det till egna erfarenheter. Detta bidrar även till en ökad ordförståelse, vilket är en viktig del för att eleverna ska förstå budskapet och textinnehållet vid läsning. Eleverna behöver också ha en förmåga att kunna läsa mellan raderna, interferensläsning. Detta innebär att eleven ska kunna dra slutsatser utifrån det som är uttalat i texten utan att detta uttrycks i klar-

text. För att uppnå god läsförståelse krävs att läsaren är aktiv och själv fyller i textens luckor med sina förkunskaper. Att kunna läsa mellan raderna och reflektera över sin läsning är den nödvändiga vägen till läsförståelse. Då pedagogen har elever från andra kulturer innebär det att pedagogen måste vara medveten om eleverna kulturkompetens. Det handlar då inte om läsförståelse utan om bakgrundskunskap inom olika delar i livet.

Lundberg (2010) beskriver vidare att en aktiv läsning förutsätter att eleven har en medvetenhet om sina egna tankeprocesser, den egna inläringen. Detta kallas för metakognition det vill säga att eleven vet när han/hon förstår och inte förstår så att eleven själv kan skapa strategier och variera lästempot beroende på karaktären i texten. Dessa strategier kan bland annat vara att klargöra syftet med läsningen. Kan jag skumläsa texten eller behöver jag läsa mer ingående? En annan strategi är att kunna uppmärksamma det särskilt viktiga i texten och den tredje strategin är att kunna avgöra om förståelsen är tillräcklig eller om eleven behöver gå tillbaka i texten för att få ökad förståelse. Det finns olika sätt att utveckla läsförståelse och Lundberg påpekar att undervisning i läsförståelse är något som bör pågå hela tiden under skoltiden.

Träna stavning

Elwér m.fl., (2011) menar att grundläggande färdigheter i läsning och stavning har ett högt samband med läsförståelse och att skriva en sammanhängande text. Elever som har störst svårigheter med stavning har ofta fonologiska svårigheter. En elev som har låg avkodningsförmåga och stavningsförmåga bör få specialpedagogisk hjälp för att lära sig läsa och stava i första hand och inte på aktiviteter som avser att förbättra läsförståelse och skrivning.

Lundberg och Herrlin (2006) menar att stavningsutvecklingen går hand i hand med läsutvecklingen. Läsutveckling sker i olika dimensioner och dessa dimensioner kan även urskiljas i skrivutvecklingen: fonologisk medvetenhet, stavning, syntax (meningsbyggnad), sammanhängande texter samt intresse för skrivning. Lära sig stava innebär en förståelse i hur språket är strukturerat. När eleven gör sina ljudanalyser under skrivning och läsning fångar de in fonemen och knäcker den alfabetiska koden. Den fortsatta läsningen hjälper eleven att upptäcka det ortografiska mönstret i skriftspråket. Morfemanalysen (enheterna i språket) bidrar i sin tur till en mer flytande läsning och ökad läsförståelse.

Kompensation

Jacobson (2000) beskriver att det behövs tekniska hjälpmedel och att det finns olika tekniska hjälpmedel att "skraddarsy" olika lösningar för varje individ för att kompensera för läs- och skrivsvårigheter. Om en elev har svårigheter med att läsa en text som skall läras in bör alternativa, kompensande vägar att ta in information provas för eleven. Detta för att eleven inte ska riskera att halka efter i sin kunskapsinhämtning.

Jacobson skiljer mellan två former av kompensation, intern och extern. Intern kompensation är de vägar som individer försöker finna för att hitta vägar runt sina problem. Som ett exempel kan en individ med god lyssningsförmåga använda sig av strategin att komma ihåg det som sägs för att skaffa sig kunskaper. Extern kompensation delar Jacobson in i två vägar, accepterande förhållningssätt och tekniska hjälpmedel/IT. Kompensatoriskt förhållningssätt som förlängd provtid och muntliga redovisningar räcker inte som extern kompensation. Kompensation kan ses utifrån två funktioner, medel eller mål. Om en person med funktionsnedsättning med stöd av teknisk kompensation ska ersätta eller utjämna sina svårigheter kan kompensation betraktas som ett medel och som något positivt. Om kompensation betraktas som en

exkluderande metod, till exempel att genom specialundervisning försöka få elever att komma ifatt sina kamrater, fungerar kompensation som ett mål och kan uppfattas negativt. Jacobson skriver att kompensatoriska stödåtgärder i form av tekniska hjälpmedel kan användas som ett medel för skolan att inkludera fler elever i klassen och ett sätt att utjämna olika former av funktionsnedsättningar. En elev ska inte behöva exkluderas ur sin klass för att få stöd eftersom det med lämpliga hjälpmedel går att individualisera inom klassens väggar. Vidare påpekar Jacobson att teknisk kompensation kan skapa motivation till träning med det som eleven har svårt med. Lundberg (2010) påtalar också vikten av att informationsteknologi är ett viktigt stöd för personer som drabbats av olika former av funktionsnedsättningar som påverkar läsning. Lundberg lyfter fram att olika program kan ge goda möjligheter till överinläring och automatisering som är nödvändiga för elever med dyslexi och att datorn ger omedelbar feedback som kan motivera till fortsatt lärande. Föhrer och Magnusson (2003) menar att förutom att använda datorn som ett pedagogiskt hjälpmedel för färdighetsträning går utvecklingen framåt mot att använda datorbaserad teknologi som ett kompenserande hjälpmedel. Det möjliggör att en individ kan kringgå läs- och skrivsvårigheter för att kunna visa sina kunskaper och därmed utnyttja sin fulla intellektuella förmåga. Myrberg (Skolverket, 2005) påtalar också att datoranvändning kan förbättra läs- och skrivutvecklingen på flera sätt. Datorn motiverar eleven att arbeta med sina svårigheter genom att datorn ger omedelbar feedback samt att datorn ger möjlighet till alternativa presentationer av text, visuellt, auditivt eller båda samtidigt.

Kompenserande hjälpmedel

Nedan följer exempel på kompenserande hjälpmedel som är från Jacobson (2000), Föhrer och Magnusson (2003) och www.ungkompensation.se.

Jacobson (2000) menar att det finns modern teknik, både datoriserade och icke-datorbaserade hjälpmedel som kan kompensera individer med läs- och skrivsvårigheter. Beroende på individ och vilka inlärningssvårigheter det handlar om så går det att skraddarsy olika lösningar med olika tekniska hjälpmedel. Enligt Föhrer och Magnusson (2003) behöver kompenserande hjälpmedel inte enbart vara teknisk avancerad utrustning utan det kan vara enkla lösningar som läslinjal, bandspelare och speciella penngrepp.

En dator utrustad med ordbehandlare kan underlätta det mekaniska skrivandet och eleven kan koncentrera sig på innehållet istället. Det är enkelt att korrigera fel och göra justeringar i efterhand i den skrivna texten. Ytterligare stöd vid skrivandet är stavningskontroll som kan kompensera för stavningsproblem. Idag finns det i de flesta ordbehandlingsprogram inbyggt stavningsprogram men det finns även stavningsprogram⁵ som är anpassade för elever med dyslektiska problem. Programmet kan upptäcka och hitta felstavade ord avsevärt bättre och ge bättre ändringsförslag än vanliga stavningskontrollprogram. För att förbättra innehållet i en skriven text finns möjlighet att använda Digitala ordlistor och ordprediktionsprogram. Ordprediktionsprogram fungerar tillsammans med en ordbehandlare och fungerar genom att när en bokstav skrivs ges förslag på ord som börjar med den skrivna bokstaven. De föreslagna orden visas i en lista och ur den kan val göras och föras in i texten.

För att få skriven text uppläst via datorn kan ett talsyntesprogram installeras. All text som läggs in på datorn, även det texter som laddas ned från Internet kan läsas upp med konstgjort tal vilket möjliggör att språkfel kan upptäckas i den skrivna texten. Med olika funktioner inbyggda i talsyntesprogram kan användare exempelvis ändra hastighet och välja olika röster.

⁵ StavaRex, SpellRight se mer på följande länk www.oribi.se

En del talsyntesprogram har ljudstöd vid skrivning, det vill säga de kan säga bokstavsljudet, hela ordet eller den färdiga meningen under tiden du skriver vilket då kan underlätta skrivandet.

Den som har svårigheter med att skriva på tangenterna kan använda sig av taligenkänningsprogram⁶. Programmet omvandlar tal till text. Genom att diktera in tal via mikrofon blir det synligt på datorskärmen och talaren kan korrigera det sagda. AlphaSmart är ett annat skrivhjälpmedel som är batteridrivet och ger ett bra stöd för dem som har svårt att skriva för hand. I det går det att lagra skriven text i olika filer som sedan kan överföras till en dator för vidare behandling. Det har även inbyggd stavningskontroll. För individer med svårigheter att läsa kan inspelade böcker eller läromedel på bandspelare eller särskilda talboksspelare⁷ vara ett alternativ. Det går även via ett särskilt läsprogram att lyssna på talböcker via datorn. Idag finns även möjlighet att ladda ner böcker direkt till sin dator genom egen nedladdning⁸.

Andra tekniska hjälpmedel som kan användas vid svårighet att läsa ut ord är en så kallad Läs-penna⁹. Den kan scanna ord, lagra ord, översätta ord samt uttala ord. Med hjälp av en skanner går det föra in text till datorn och med hjälp av en talsyntes får det uppläst vilket kan underlätta vid lässvårigheter.

⁶ Voice Xpress

⁷ <http://www.daisyspelare.se/>

⁸ Se www.tpb.se för mer information om egen nedladdning

⁹ <http://sv.wikipedia.org/wiki/L%C3%A4spenna>

Empirisk del

Forskningsansats

Studien utgår från en hermeneutisk forskningsansats. Hermeneutiken har sitt ursprung i analysen av bibeltexter och andra antika klassiker. Successivt har den hermeneutiska metodens områden kommit till att gälla skrivna texter överhuvudtaget och till slut även till det talade ordet (Alvesson och Sköldberg, 2009). Enligt Wallén (2008) handlar hermeneutiken om tolkningar av innebörder i texter, handlingar och upplevelser. Tolkning kan vara av många slag, exempelvis att förstå och till att följa en praxis eller tradition (Wallén, 2008). Utan förståelse för helheten kan inte delarna bli begripliga samtidigt som delarna är nödvändiga för att kunna uppfatta helheten. Syftet är att vinna en godtagbar och gemensam förståelse av en texts mening (Kvale, 1997). Inom hermeneutiken är förförståelsen viktig och utan den är tolkning omöjlig. Forskarnas egna förkunskaper, och uppfattningar, allt påverkar förståelsen av texten och den behöver göras medveten vid tolkningen av det som framkommer (Bergström och Boréus, 2009). Vid tolkningen är det även viktigt att det som framkommer sätts i relation till den kontext det uppträder i (Wallén, 2008).

Hermeneutisk forskning är inte intresserad av någon sanning utan syftet i det här sammanhanget är att förstå och synliggöra hur Screeningplanen används och hur den kan vara ett verktyg vid planering av undervisningen. Vid tolkningsarbetet är det väsentligt att uppmärksamma hur Screeningplanen har implementerats samt hur Screeningplanen har tolkats. Vidare är det väsentligt att vid tolkningsprocessen göra forskarnas egen förförståelse medveten för att förstå aktörerna och deras handlande. Genom att hela tiden växla mellan helheten, Screeningplanens intentioner, och delarna, speciallärares/specialpedagogernas roll i användandet av den i verksamheten växer en bild fram. Utifrån det som framkommer i intervjuerna och enkäterna kan vi vinna ny kunskap inför vår kommande yrkesroll.

Metodbeskrivning

Studien baseras på två olika metoder, en kvantitativ i form av enkätundersökning samt en kvalitativ undersökning i form av intervjuer. Enligt Stukát (2009) kan metodtriangulering vara ett lämpligt angreppssätt då ett forskningsområde ska belysas på ett mer allsidigt sätt. Vidare menar Stukát att detta sätt har i syfte att få ett bredare och ett mer generaliserbart resultat och att forskarna kan tränga djupare in i problemet och belysa det grundligare från flera sidor. Studien påbörjades genom att forskarna intervjuade fyra specialpedagoger/speciallärare utifrån halvstrukturerade intervjufrågor. Efter intervjuerna gjordes en enkätundersökning.

Enkät som forskningsredskap

Syftet med enkätundersökningen är att nå en större grupp och därmed kunna få ett bredare urval att tolka resultatet. Frågorna till enkätundersökningen baseras till stor del på samma frågor som intervjuguiden. Enkätundersökningen består av frågor med fasta svarsalternativ och frågor med öppna svar (bilaga 3). Johansson och Svedner (2006) skriver att öppna svar bör undvikas, men studiens syfte kräver frågor av den karaktären för att få utförligare svar och inte begränsas till fasta svarsalternativ. Enligt Trost (2007) är det tidsödande att administrera de fritt skrivna svaren och det kan vara svårt att tyda svaren. Den andra metoden som används, intervjuerna, har till syfte att fungera som ett stöd vid tolkningsarbetet.

Intervju som forskningsredskap

För att få mer utvecklande svar och få möjlighet att ställa följdfrågor har fyra intervjuer genomförts. Syftet med intervjuerna är att förstå pedagogernas uppfattning av hur Screeningplanen har implementerats och används, det vill säga hur teori och praktik förhåller sig till varandra. Intervjuerna ger forskarna en djupare insikt och genom att spegla svaren ges en djupare kunskap som därmed minimerar risken för egna tolkningar vid tolkningsarbetet.

För att få svar på det som är väsentligt för studiens syfte används en frågeguide som stöd (bilaga 4). De halvstrukturerade intervjuerna ska belysa de ämnesområden som studiens syfte har i syfte att svara på. Med hjälp av en frågeguide som innehåller några huvudfrågor som ställs likadant till alla informanterna så har även följdfrågor används. Stukát (2009) menar att genom följdfrågor utnyttjas samspelet mellan intervjuaren och informanterna för att få ett så fullständigt svar som möjligt. Kvale (1997) poängterar att det är viktigt att informanten får möjlighet att tillägga något innan intervjun avslutas och det har alla informanter fått möjlighet att göra i studien. Vidare påtalar Kvale att det finns en risk att informanten svarar som den bör göra, och att det inte är en bild av hur verkligheten ser ut.

Urval

Enkätstudien

Enkätstudien har skickats till 20 1-6 skolor i kommunen. Enkäterna har varit adresserade till skolornas specialpedagoger/speciallärare. Valet av denna yrkesprofession grundar sig i att denna är ansvarig för det specialpedagogiska arbetet på skolorna.

Av de 13 enkätsvar som har inkommit har nio av pedagogerna uppgett att de har specialpedagogexamen och en har uppgett speciallärarexamen. Det är tre personer som inte har speciallärarexamen eller specialpedagogexamen, men har den funktionen på skolan. En är grundskollärare med fortbildning inom svenska som andra språk, en är beteendevetare med en magisterexamen inom specialpedagogik och den sista pedagogen är grundskollärare och har 22 Högskolepoäng i specialpedagogik. En specialpedagog har även talpedagogexamen och en specialpedagog har förutom specialpedagogexamen ytterligare 100 Högskolepoäng från olika pedagogiska kurser på universitetsnivå. En tredje specialpedagog svarar att förutom specialpedagogexamen har genomfört ett flertal kurser inom olika områden, som exempel nämner kurser i alternativa verktyg, ADD, ADHD, Autism, ART-utbildning, Lexia, Provia och ITPA-utbildning. En fjärde specialpedagog nämner förutom specialpedagogexamen fortbildning inom mentorskap och värdegrundsbildning på universitetsnivå. Den som är grundskollärare anger att denna har fortbildning inom Wittingnyinläring, Wittingomnlinläring samt ITPA-utbildning. En femte specialpedagog har förutom specialpedagogexamen även fortbildning inom Lexia, Provia och Witting. Fem respondenter svarar att de även har fått kompetensutbildning kring hur screening ska genomföras genom den utbildning som kommunen har erbjudit i samband med implementeringen av Screeningplanen.

Intervjustudien

Intervjupersonerna valdes ut genom ett slumpmässigt urval. Inför studien gjordes en förteckning över alla 1-6 skolor i kommunen, där varje skola fick ett nummer. Utifrån detta gjordes ett slumpmässigt urval av fyra skolor.

A är mellanstadielärare sedan 1978 och har arbetat som speciallärare i 10 år. A har läst specialpedagogik 15 hp via lärarlyftet och har dessutom vidareutbildning i Wittingmetoden,

Umeåmodellen och Bornholmsmodellen. Då Screeningplanen implementerades våren 2010 fick specialpedagoger/speciallärare komma på information om beslutet av Screeningplanen samt information om dess innehåll.

B är mellanstadielärare och tog specialpedagogexamen år 2001. B har dessutom kompetensutveckling inom stavelsekurser, Umeåmodellen, Bornholmsmodellen och Wittingmetoden med flera. B samarbetar med en kollega som är specialpedagog för år 1-3. Innan beslut om Screeningplanen ingick B i en grupp med ett flertal av kommunens speciallärare och specialpedagoger. I gruppen diskuterade pedagogerna hur de använde sig av screening i sitt uppdrag och de delade med sig av varandras erfarenheter. Efter ett tag uppkom frågan om behovet av ett gemensamt sätt att arbeta med screening på kommunens samtliga skolor och Screeningplanen skapades och beslut togs 2010 av Lärande och utbildning om en gemensam Screeningplan.

C är utbildad förskolelärare, metodiklärare och specialpedagog och har vidareutbildat sig inom läs- och skrivutveckling på högskolenivå samt genomfört olika fortbildningskurser som kommunen har organiserat, exempelvis Wittingmetoden, och Screeningplanen. Då Screeningplanen implementerades våren 2010 fick specialpedagoger/speciallärare komma på information om beslutet av Screeningplanen samt information om dess innehåll.

D är lågstadielärare sedan 1985 och utbildad specialpedagog som genomfört olika fortbildningskurser som kommunen har organiserat, exempelvis Umeåmodellen och Wittingmetoden. Då Screeningplanen implementerades våren 2010 fick specialpedagoger/speciallärare information om Screeningplanen och dess innehåll.

Genomförande av enkät

Enkäterna som skickades till skolorna var avidentifierade. Med utskicket fanns ett informationsbrev med information om syftet med studien (bilaga 2) samt att alla svar skulle behandlas anonymt och vidare att deras medverkan var frivillig. Vidare informerades respondenterna om att studien följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Tillsammans med enkätfrågorna bifogades även ett svarsbrev. Efter två veckor skickades en påminnelse (bilaga 4) samt enkätfrågorna (bilaga 3) till samtliga skolor där forskarna påtalade vikten om deras deltagande samt att de tillfrågade får tillgång till slutresultatet. Stukát (2009) menar att det är viktigt att motivera de tillfrågade genom att betona betydelsen av studien och att deras svar är betydelsefullt för studien.

Genomförande av intervjuer

Inför studien togs kontakt med de fyra intervjupersonerna via telefon och de informerades om studiens syfte. Alla godkände att delta i studien. Samtliga intervjuer genomfördes på informanternas arbetsplatser och spelades in via Iphone och därefter har de delar som är relevanta för studiens syfte transkriberats.

Studiens tillförlitlighet

Oavsett forskningsmetod finns det enligt Stukát (2009) brister med alla metoder. Nackdelar med enkätstudien är risken med bortfall och att det finns risk att svaren uppfattas felaktigt eftersom följdfrågor inte kan ställas. De öppna frågorna där respondenterna fritt har fått formulera sina svar kan bli svårtolkade vid analysen. Enkätstudien innehåller även många frågor och gruppens motivation att besvara enkäten kan missgynnas av det. Byström (2010) menar

att det finns olika slag av bortfall, dels att respondenter faller bort ur undersökningen, dels att det rör sig om partiellt bortfall då vissa frågor i studien inte har besvarats. Bortfallet från enkätstudien blev sju av tjugo möjliga. Det partiella bortfallet från enkätstudien är från två olika frågor. Fyra respondenter har inte besvarat frågan: Vilka nackdelar finns med en gemensam Screeningplan? Ytterligare ett partiellt bortfall var att en respondent inte besvarade frågan: Vilken betydelse har screening som ett pedagogiskt verktyg?

Validitet och reliabilitet

Under metodavsnittet har tidigare redogjorts för valet av metod. Utifrån studiens syfte har kvalitativ metod valts undersöka hur specialpedagoger/speciallärare uppfattar Screeningplanen samt hur denna används i praktiken. Stukát (2009) menar att tolkning och förståelse är målet när forskare tillämpar ett kvalitativt synsätt.

Validitet och reliabilitet är begrepp som handlar om mätningens kvalitet. Begreppet validitet handlar om resultatens giltighet (Byström, 2010). Ställde frågor under studiens gång är; Mäts det som studien avser att mäta? Tas frågor upp som är relevanta för mätningen? Finns det risk att väsentliga delar förbigås för mätning med dessa metoder? Det är viktigt att forskaren är medveten om i vilken utsträckning den valda metoden verkligen undersöker vad den är avsedd att undersöka. Hög validitet innebär att mätinstrumentet verkligen mäter det som det avsett att mäta. Kvale (1997) menar att validiteten är en kvalitetskontroll som genomförs under alla stadier i en undersökningsstudie. Byström (2010) menar att reliabilitet är begreppet som handlar om studiens tillförlitlighet och trovärdighet. Båda dessa begrepp handlar om att tolka och analysera så rättvisande som möjligt. Det är tolkning och analys som tillsammans representerar verkligheten. Att vara två forskare stärker studiens validitet och reliabilitet. Om en studie har en hög reliabilitet innebär det att måttet är stabilt och opåverkbar av variationer. Kvale (1997) menar att reliabiliteten minskar om frågorna är ledande, vilket leder till att resultatet inte blir tillförlitligt. Studien har för avsikt att undvika ledande frågor och har vid intervjuerna så långt som möjligt hållits till intervjuguiden för att undvika olika tolkningar. Följdfrågor har ställts då svaret känns oklart och för att skapa en djupare innebörd av det som sagts, vilket medför högre validitet då sannolikheten ökar att hitta den mest rättvisande informationen. För att tillsammans kunna tolka och förstå det sagda vid intervjuerna har intervjuerna spelats in via Iphone och sedan transkriberats. I resultatet lyfts likheter och skillnader fram i svaren. För att minimera missuppfattningar från datainsamlingen har citat från informanterna och respondenterna används.

Generaliserbarhet

Generaliserbarhet innebär enligt Stukát (2009) att resonera kring för vem resultatet är gällande för och menar att det finns faktorer som kan påverka detta som till exempel att urvalet är representativt, för liten urvalsgrupp och för stort bortfall. Med en hermeneutisk tolkningsansats är inte avsikten att dra allmänna slutsatser utan synliggöra hur Screeningplanen har implementerats och används i verksamheten samt vilka åtgärder som skapas efter screening. Eftersom studien inte har undersökt hur alla kommunala skolor arbetar med Screeningplanen går det inte att dra några generella slutsatser. Studien ger ändå en bild över hur specialpedagoger/speciallärare och vid 1-6 skolor har tolkat Screeningplanen och hur den används i verksamhet som ett verktyg att uppmärksamma elever.

Relevans

Att tidigt uppmärksamma elever som har svårigheter i sin läs- och skrivutveckling och sätta in adekvata åtgärder skapar goda förutsättningar för att eleven ges möjlighet att nå kunskapsmå-

len i svenska. Kommunens intention att implementera en gemensam Screeningplan handlar om att de skolor som inte har haft det som rutin att göra screening ska få en modell och ett redskap för att uppmärksamma elever med läs- och skrivsvårigheter samt få en förståelse över vikten av tidiga insatser. Att synliggöra hur olika skolor tolkar och använder Screeningplanen kan skapa diskussioner i verksamheten om Screeningplanens innehåll och användning.

Etik

Inom Hermeneutisk och samhällsvetenskaplig forskning är det viktigt att följa de råd som Vetenskapsrådet har definierat för att skydda människor från skador och kränkningar när de medverkar i forskning. Vetenskapsrådets Forskningsetiska (2007) principer har fyra huvudkrav vid forskning och insamlande av material: samtyckekrav, informationskrav, konfidentialitetskrav samt ett nyttjandekrav. Studien följer de krav som är ställda i undersökningen. I studien kommer endast de specialpedagoger/speciallärare som vill delta frivilligt i undersökningen att intervjuas (samtyckekrav). De berörda har informerats via telefon om syfte med undersökningen (informationskrav) samt informeras om att intervjuerna kommer att spelas in men att intervjumaterialet endast kommer att användas i denna studie och förstöras när undersökningen är klar (nyttjandekrav). Inga skolor eller personal kommer att namnges så vare sig skola eller personal ska kunna gå att identifiera (konfidentialitetskrav). Det är av största vikt att de intervjuade känner att de har full anonymitet så att de inte känner sig utsatta och inte vågar lämna en korrekt bild av sin verksamhet. Vidare ska de känna en trygghet i att studien inte har till syfte att granska deras verksamhet utan är intresserad av att förstå hur Screeningplanen har implementerats och används samt vilka effekter det ger i deras verksamhet

Resultat

Resultaten från enkätstudien och intervjustudien redovisas utifrån studiens frågeställningar. Det innebär att flera svar från enkätstudien och intervjuguiden bearbetas under samma frågeställning från studien. I intervjuredovisningen avslutas varje frågeställning med en sammanfattning.

Frågeställningar

- På vilka sätt används Screeningplanen i verksamheten?
- Vilka normerade tester används som screening i år 1-6?
- Hur används screening som redskap för planering av undervisningen?
- Vilka åtgärder sätts in för elever som uppmärksammas i screening?

En del svar från enkätstudien och intervjuerna har till syfte att ge oss forskare en helhetsbild över hur Västerås Screeningplan har implementerats i verksamheten samt information om respondenternas yrkesbakgrund och kompetens för att utföra screening. Citat förekommer för att belysa specialpedagogernas/specialläraarnas uppfattningar om Screeningplanen och för att presentera deras resonemang kring olika frågor.

Enkätredovisning

På vilka sätt används Screeningplanen i verksamhet? Detta redovisas utifrån enkätstudiens frågeställningar: Följer Ni på Er skola Västerås Stads Screeningplan? Vilka fördelar finns med en gemensam Screeningplan? Vilka nackdelar finns med en gemensam Screeningplan? Har ditt arbetssätt förändrats sedan ett beslut fattades om den gemensamma Screeningplanen?

Vilka normerade tester används som screening i år 1-6? Detta redovisas utifrån enkätstudiens frågeställningar: Använder Ni de föreslagna testerna som finns i Screeningplanen? Vilka anpassningar görs för elever i behov särskilt stöd vid screeningstillfället?

Hur används screening som redskap för planering av undervisningen? Detta redovisas utifrån enkätstudiens frågeställningar: Vilken betydelse har screening som ett pedagogiskt verktyg? Vem utför screening på Er skola? Vem analyserar screening på Er skola?

Vilka åtgärder sätts in för elever som uppmärksammas i screening? Detta redovisas utifrån enkätstudiens frågeställning: Vad händer med en elev som uppmärksammas i screening?

Enkätresultat

På vilka sätt används Screeningplanen i verksamheten?

Av de 13 som besvarat enkäten har samtliga förutom en svarat att de följer den gemensamma Screeningplanen. Den specialpedagog som svarar att de inte följer den gemensamma Screeningplanen betonar dock att vissa tester är samstämmiga med de föreslagna testerna som den gemensamma Screeningplanen föreslår.

Nio av 13 tillfrågade svarar att deras arbetssätt inte har förändrats sedan implementeringen av den gemensamma Screeningplanen. Två svarar att de inte vet om deras arbetssätt har förändrats. Två av de tillfrågade anser att implementeringen av Screeningplanen har förändrat deras arbetssätt. Den förändring som nämns är att den har gett struktur i arbetet med att upptäcka elever, att Screeningplanen har medfört en större medvetenhet hos pedagogerna om betydelse

sen av att följa elevers läs- och skrivutveckling. Vidare har Screeningplanen medfört att skolan har blivit tryggare i att göra rätt saker för de elever som behöver insatser.

De fördelar som nämns med en gemensam Screeningplan är:

- Likvärdighet- alla gör lika.
- Underlättar vid skolbyte eftersom den mottagande skolan vet vilka tester som har genomförts när överlämning sker.
- Bra med gemensamma mätstationer.
- De tester som finns föreslagna underlättar arbetet eftersom pedagogen själv slipper hålla sig uppdaterad om vilka bra tester som finns på marknaden.
- Att screening ger lärarna en möjlighet att upptäcka elever med svårigheter och kan sedan göra en plan för att stödja eleven.
- Att screening kan avstyra att någon hamnar ”mellan stolarna”.
- Att screening kan bekräfta eventuella misstankar angående läs- och skrivsvårigheter.
- Stöd för klasslärare att upptäcka sina egna brister i undervisningen.
- Att screening underlättar när information ska ges mellan olika yrkeskategorier.
- Att screening garanterar elevens möjlighet till att rätt insatser säkerställs.
- Känns tryggt att som pedagog veta att screeningen täcker in allt för det utmynnar i en större medvetenhet.
- Att screening är ett stöd vid resursfördelningen på skolan.
- Att alla elever oberoende av skola följs upp när det gäller läs- och skrivutveckling.

Nio av de tillfrågade svarar att de inte ser några nackdelar med en gemensam Screeningplan men fyra av de tillfrågade nämner följande nackdelar:

- Tidskrävande för pedagogerna att genomföra och rätta alla test.
- Det är dyrt för skolorna att köpa in material till screening.
- Att testerna kan göra att eleverna presterar sämre eftersom de upplevs som prov och det kan göra eleven nervös och därmed presteras sämre än vanligt.
- Att de föreslagna testerna i Screeningplanen har medfört att andra tester som tidigare har används måste bytas ut.

Vilken screening är vanligt förekommande i år 1-6?

Alla svarar att de använder de föreslagna testerna (LäsEttan, DLS, och Läskedjor) som Screeningplanen föreslår. Fyra specialpedagoger/speciallärare nämner att de även använder ytterligare andra screeningstester, Fonolek, Lëshastighet, Lilla Duvan, Lyssna på orden eller Ord-avkodning.

När screening genomförs finns det möjlighet att elever i behov av särskilt stöd får olika anpassningar för att kunna genomföra testerna. Följande olika anpassningar kan utläsas av enkätsvaren:

- Den vanligaste anpassningen som alla tillfrågade har kryssat i enligt enkätsvaren är att elever i behov av särskilt stöd, för att kunna genomföra screening, får göra det enskilt med en pedagog.
- Sju av de tillfrågade svarar att det ibland förekommer att elever inte deltar vid screening.
- Eleven får längre tid på sig.
- Sex av de tillfrågade svarar även att eleverna får göra testerna flera gånger.
- En person svarar att vid screening används inte lärverktyg som anpassning men att vid andra prov kan det användas.
- Tre andra pedagoger nämner att förutom att göra tester enskilt och med längre tid så får en del elever i behov av särskilt stöd även använda sig av lärverktyg vid screening.

Hur fungerar screening som ett redskap för planering av undervisningen?

Enligt Screeningplanen är syftet med planen att den ska vara ett redskap för att kunna följa elevens läs- och skrivutveckling över tid samt vara ett redskap för arbetet med elever i behov av särskilt stöd. Studien vill med denna fråga undersöka på vilket sätt screeningen fungerar som ett redskap för planering av det fortsatta arbetet för de elever som uppmärksammas i screeningen. På vilket sätt fungerar screeningen som ett redskap för att skapa goda förutsättningar för en god läs- och skrivutveckling för de elever som uppmärksammas vid screeningen? Eftersom frågan är en öppen fråga och inte har några fasta svarsalternativ kommer de svar som enkätstudien visar att presenteras punktvis.

- Skapar trygghet i vetskapen att ingen elev kan slinka igenom obemärkt. Om många elever ligger lågt kan de ge indikation på att läraren måste arbeta mer med ett visst moment.
- Grunden för vad eleven kan så att undervisningen kan tillrättaläggas för den enskilde eleven genom anpassning av arbetsmaterial och undervisningsstoff.
- Resultaten från screeningen är utgångspunkt för det fortsatta arbetet med eleven.
- Synliggör elevens styrkor och svagheter.
- Ett verktyg för att klassläraren att uppmärksamma fler och med det kan planera och utvärdera sin undervisning, material och stöd.
- Ger information om hur eleverna ligger till och med den kunna individanpassa läromedel och undervisningen.
- Ger information om elevernas läs- och skrivutveckling och därmed kunna hitta vägar/lösningar för de elever som är i behov av stöd.
- För att upptäcka svårigheter och ger svar till läraren att anpassa material och särskild undervisning.
- Ger en vink till klassläraren och specialpedagogen om hur klassen ligger till. Vad som behöver satsas på och åtgärdas.
- Ger information om elevens utveckling från år till år och att rätt elever får rätt insatser, resultatet är grunden för hur hjälp ska ges och hur eleven ska mötas i klassrummet.
- Ger stöd för resursfördelning.

- Ger specialpedagogen legitimitet att låga resultat vid screening visar på att de insatser som görs inte räcker till då eleven fortsätter att ha låga resultat. Att resultaten kan lyftas till rektorn och visa på behov och framgång.
- Läraren får en överblick av sin elevgrupp som underlag för planeringen av undervisningen och stödbehoven.

Arbetsgången vid genomförandet av screening och analys av resultatet från screeningen skiljer sig åt på de olika skolorna. Följande olika sätt kan utläsas från enkätstudien.

- På en skola utför klassläraren både screening och analys av resultaten.
- Två andra skolor anger att specialpedagogen/specialläraren utför screening samt analys av resultaten.
- Tre skolor anger att både klassläraren och specialpedagogen/specialläraren har ett samarbete när screening genomförs och när resultaten analyseras.
- Tre skolor anger att klassläraren genomför screening men att vid analysen samarbetar både klassläraren och specialpedagogen/specialläraren.
- Tre skolor anger att klassläraren och specialpedagogen/specialläraren är involverade vid screening men att det är sedan enbart specialpedagogen/specialläraren som analyserar resultaten.
- En skola anger att det är specialpedagogen/specialläraren som utför screening men att vid analysen samarbetar både klassläraren och specialpedagogen/specialläraren.

Vilka åtgärder sätts för elever som uppmärksammas i screening?

Resultaten kommer att redovisas utifrån de underfrågor som finns.

På frågan om eleven får enskild träning/övning och av vem. Tio respondenter svarar att eleven får enskild träning/övning. Oftast av specialpedagogen men det förekommer även att klassläraren, resursperson eller annan pedagog ger enskild träning/övning. Tre av respondenterna i studien svarar att ingen enskild träning/övning sätts in för eleven.

Underfrågan om Eleven får anpassad undervisning i klassrummet och ge exempel. Detta är en öppen fråga och det innebär många olika svar. Siffrorna inom parentes är hur många som har svarat detsamma. Här redovisas de förekommande anpassningar som genomförs för eleven i klassrummet utifrån de svar som enkätstudien visar.

- Anpassat läromedel, material efter behov (8).
- Lexia-övningar att göra i klassrummet på datorn (2).
- Övningar på dator som är anpassade efter elevens behov (3).
- Extra träning på IUP-lektioner (1).
- Extra lästräning enskilt eller i grupp (3).
- Anpassade läxor (1).
- Olika anpassningar i lärandemiljön som exempel nämns är exempelvis; hjälp att komma igång med en uppgift och att hålla igång arbete, muntligt stöd, placering vid skärm och grupprum (1).

Anpassat läromedel (8) var den mest vanligt förekommande åtgärden enligt enkätstudien och den näst vanligaste anpassningen var olika övningar på dator (5) som eleven fick som övning i klassrummet.

Frågan om Eleven får tillgång till lärverktyg i sitt lärande. Exempel på lärverktyg som nämns från enkätstudien är: Bok och band, Daisyspelare, AlfaSmart, mp3 – spelare, läslinjal, dator med rättstavningsprogram och talsyntes, diktafon, ljudböcker, inläst läromedel och röstförstärkare.

Frågan om Eleven får genomgå en djupare pedagogisk kartläggning. Ge exempel på vad den kan innehålla är en öppen fråga och redovisas utifrån de olika svarsalternativen. Siffrorna inom parentes är hur många som har svarat detsamma.

- Åtgärdsprogram upprättas/diskussion med föräldrar (1).
- Kontakt dyslexipedagog (4).
- Observationer i klassrummet (1).
- Psykologutredningar (2).
- Logopedutredningar (2).
- Kompletterande tester exempelvis nämns Provia (1), ITPA (5), Lilla Duvan (1).
- Ärendet tas upp i elevhälsoteamet (1).

På underfrågan *Vilken träning/övning är vanlig om en elev har svårt med avkodning?* Detta är en öppen fråga och redovisas utifrån de olika svar som specialpedagogerna/speciallärarna nämner. Siffrorna inom parentes anger hur många som har svarat detsamma

- Individuell träning enligt Umeåmodellen (2).
- Stavelsemetoden-stavseläsning (2).
- Bågen-Pilen (1).
- Ramsläsning (1).
- Intensivläsning/lästräning (2).
- Ominläring enligt Witting (6).
- Parläsning, gruppläsning, upprepad läsning (2).
- Lexia övningar (1).
- Språklekar (1).
- Läsinläring i 7 steg (1).
- Läsövningar på dator (1).
- Lässpel (1).
- Tillgång till inläst material (1).
- Läsläxor på elevens nivå (1).

Den vanligaste träningen enligt enkätstudien var ominläring enligt Witting och lästräning/övningar på olika sätt (5).

Den träning/övning som nämns i enkätsvaren om en elev har svårt med läsförståelse är:

- Träning som främjar ordförståelse, ordförråd (1).
- Textsamtal kring en läst text, resonera om texten, ställa frågor (7).
- Lexia övningar som främjar läsförståelsen (1).
- Lästräning/intensivläsning i en mindre grupp/enskilt (5).
- Anpassat material som extra träning (2).

Siffrorna inom parentes anger hur många som har svarat på samma sätt. Från enkätstudien var textsamtal och lästräning vanliga åtgärder.

När det gäller elever som har svårt med stavning nämns följande träning/övning som vanligt förekommande:

- Olika rättstavningsövningar i bokform eller på dator (2).
- Tillgång till att använda dator med rättstavningsprogram när egna texter skrivs (2).
- Avlyssningsskrivning enligt Witting (5).
- Anpassat läromedel som övar det som eleven har svårt med (2).
- Strukturerad inläring enligt Umeåmodellen (2).
- Övningar enligt stavelsemetoden (2).
- Övningar med morfologiska övningar i mindre grupp (1).
- Arbete med olika stavningsregler i klassrummet (1).
- Intensivarbete med stavning i helklass (1).

Siffror inom parentes avser hur många som har svarat detsamma. Den åtgärd som flera nämnde som sätts in för elever med stavningssvårigheter enligt enkätstudien är avlyssningsskrivning enligt Wittingmetoden.

Intervjuredovising

På vilka sätt används Screeningplanen i verksamhet? Detta redovisas utifrån intervjuguidens frågeställningar: Vilka fördelar/nackdelar finns med en gemensam Screeningplan för de kommunala skolorna? Har ditt arbetssätt förändrats sedan ett beslut fattades om den gemensamma Screeningplanen?

Vilka normerade tester används som screening i år 1-6? Detta redovisas utifrån intervjuguidens frågeställningar: Använder Ni de föreslagna testerna som finns i Screeningplanen? Vilka anpassningar görs för elever i behov särskilt stöd vid screeningstillfället?

Hur används screening som redskap för planering av undervisningen? Detta redovisas utifrån intervjuguidens frågeställningar: Vilken betydelse har screening som ett pedagogiskt verktyg? Vem utför och analyserar screening på din skola?

Intervjuresultat

På vilka sätt används Screeningplanen i verksamheten?

A menar att arbetssättet inte har förändrats sedan Screeningplanen implementerades, men att A gör andra tester än tidigare. Innan beslut om Screeningplanen hade skolan en lista på olika tester som skulle genomföras för varje årskurs. Idag använder skolan standardiserade tester, vilket A anser vara mer tillförlitliga och uttrycker att Screeningplanen minimerar risken att någon elev faller mellan stolarna. Oftast är screeningsresultatet en bekräftelse på det pedagogerna redan vet. Vidare anser A att det finns elever som inte klarar av att vara med vid screening och som inte bör utsättas för testning på gruppnivå. Anpassningar bör då göras i mindre grupp för att dessa elever inte ska stressas av övriga i klassen. Vidare menar A att flertalet elever behöver få instruktionerna förtydligade enskilt så att läraren vet att eleven förstått testet. A påpekar även att screening är tidskrävande på grund av det administrativa arbetet och att testmaterialet som anges i Screeningplanen är oerhört dyrt.

A har dock en övervägande positiv inställning till Screeningplanen och uttrycker att:

Det är bra att det finns något som är lika oavsett på vilken skola som eleven går på och att så här gör vi i vår kommun.

B anser inte att genomförandet av screening har förändrat arbetssättet sedan beslut om den gemensamma Screeningplanen men B har blivit alltmer noggrannare med att dokumentera utifrån screeningsresultatet. Då en elev har lågt resultat följs detta upp vid nästkommande utvecklingssamtal där föräldrar och eleven informeras om resultatet. B menar att resultaten på screening ofta blir en bekräftelse på det som pedagogerna redan vet, men att det händer att pedagogerna blir överraskade av en elevs resultat och att åtgärder behöver upprättas därefter.

B är positiv till Screeningplanen och tycker att det är bra att alla skolor har en gemensam plan för hur screening ska utföras för år 1-9. B tillägger att det underlättar för skolorna då alla följer Screeningplanen om en elev byter skola då dokumentation ska överföras mellan skolorna så att eleven direkt kan få den stöd som han/hon behöver, men även att följa den individuella läs- och skrivutvecklingen. B menar dessutom att det även är bra att elever och föräldrar känner igen screeningsmaterialet oavsett vilken skola eleven går på. Skolan är noga med att informera kommande klasslärare om eleverna och att specialläraren redan på våren får information om vilka elever som behöver stöd inför kommande höst. B poängterar att det är viktigt att läraren är väl förberedd för att ta emot elever med behov av särskilt stöd och att skolan får möjlighet att beställa material utifrån elevens förmågor. B påpekar att det är viktigt att planera för övriga anpassningar av kompensatoriska läromedel och i lärandemiljön. B tycker att det är ett tidskrävande arbete med screening och ett oerhört dyrt material och anser att materialet bör vara subventionerat för alla skolor eftersom det är bestämt på kommunnivå och inte bör kosta den enskilda skolan så mycket. B menar att det finns en risk att skolorna inte gör screening så som det bör utföras då det påverkar den enskilda skolans budget.

C anser att arbetssättet inte har förändrats sedan implementeringen av den gemensamma Screeningplanen eftersom C gjorde screening innan detta beslut.

Screening är inte enbart det som jag arbetar med utan det är en sak ytterligare som har tillkommit. Har arbetat efter Umeåmodellen Wittingmetoden och läsinläring i 7 steg så är de metoder som är diagnostiserande i sig själv.

C följer Screeningplanen i stort, men använder även en del screeningstester vid individuell kartläggning. Det som är skillnad idag mot tidigare är att de tester som ges som förslag i Screeningplanen används på skolan. C poängterar också att de gör andra tester också på skolan, inte enbart screening. C anser att det är bra med en gemensam Screeningplan eftersom alla skolor gör på samma sätt. Vidare menar C att testresultat är ett bra underlag vid diskussion

med föräldrar då pedagogen och eleven kan följa den individuella läs- och skrivutvecklingen. Att screena är en bra metod för det finns alltid elever som förväntas menar C. Den kan även bekräfta misstankar om en elev har svårigheter samt att det ger ett stöd för specialpedagog att veta vilka elever de ska arbeta med. Förutom det kan det ge en fingervisning om hur vi lyckas i våra klasser. Om en elev får ett lågt resultat görs en individuell kartläggning för att undersöka var svårigheterna beror på. Det gör att elever inte kan slinka igenom utan uppmärksammas. C gör även anpassningar vid screening för de elever som behöver det. En del elever gör dem individuellt och får längre tid på sig.

Det är en självklarhet att anpassningar ska göras när det gäller elever i behov av särskilt stöd.

Det som kan vara en nackdel med screening enligt C är att det är tidskrävande att analysera dem och dokumentera resultatet.

Nackdelar är att det ger ett merarbete eftersom rättning och dokumentation av testresultat är tidskrävande.

D berättar att de på skolan har en egen Screeningplan som de följer och hade en egen Screeningplan innan beslutet om en gemensam plan infördes. När en gemensam Screeningplan implementerades jämförde specialpedagogerna på skolan sina egna tester och de som angavs som förslag i planen. Skolan gjorde några revideringar i sin egen plan men valde ändå att göra andra screeningstester. Ett skäl till det var att det skulle bli dyrt att köpa in nytt screening material och de tester de använde var inarbetade och bra menar D.

Finns det andra tester som prövar samma sak behövs de inte bytas ut.

Fördelar med en gemensam plan är att den ger oss en mall att arbeta efter men att det ändå ger skolan en frihet att använda andra tester. D tycker dock att det är bra med en gemensam Screeningplan eftersom det underlättar när elever byter skola. Den förändring som den gemensamma Screeningplanen medförde på skolan var den att det har skapat en medvetenhet om vad de olika testerna testat vid jämförelse med den egna planen och den gemensamma Screeningplanen. Det har skapat diskussioner i arbetslagen kring tester. D berättar även att alla elever gör screening. Elever i behov av särskilt stöd deltar i screening som de övriga eleverna men kan efter testerna även få genomföra dem individuellt för att se om det är någon skillnad samt att de kan få genomföra dem flera gånger och även på längre tid.

Sammanfattning frågeställning 1

Av de fyra informanterna uttrycker tre av dem att de följer Screeningplanen. En respondent uttrycker att de har utformat en egen Screeningplan på skolan som de följer. Fördelar som nämns av respondenterna med en gemensam Screeningplan är:

- Alla skolor har ett likvärdigt sätt att screena och att Screeningplanen kan fungera som verktyg och mall för att skapa förutsättningen för en god läs- och skrivutveckling.
- Testerna är tillförlitliga eftersom de är standardiserade.
- Vid skolbyte och stadiabyte är det lätt att överlämna de olika screeningsresultaten och därmed planera den fortsatta läs- och skrivundervisningen för eleven.
- Att testresultaten kan fungera som ett underlag vid samtal med vårdnadshavare för att visa på elevens läs- skrivutveckling.
- Att screening minimerar risken att någon elev ”faller mellan stolarna” samt att screening även uppmärksammar elever med höga resultat.

De nackdelar som nämns av informanterna med en gemensam Screeningplan är:

- Det är ett dyrt material för skolan att köpa in.
- Det är tidskrävande att administrera och genomföra de olika testerna.
- Att styrning kan bli en nackdel i sig.
- Det finns elever som genomför screeningar som inte borde utsättas för detta.

Tre informanter menar att deras arbetssätt inte har förändrats sedan implementering av en gemensam Screeningplan eftersom de även innan beslutet utförde screening. En informant berättar att det har skapat diskussioner i arbetslagen kring vad de olika testerna testar, och därmed bidragit till en större medvetenhet hos skolpersonalen kring tester.

Vilka normerade tester används som screening i år 1-6?

A samarbetar tillsammans med en annan speciallärare inom samma område. På skolan har de sedan hösttermin 2010 screenat eleverna utifrån utvalda delar av Screeningplanen. A anser att vissa justeringar behöver göras i Screeningplanen och ger ett exempel på detta. A menar att DLS- rättstavningstest inte bör göras på vårterminen i år 3 utan på höstterminen i år 4 när eleverna fått en fördjupad förståelse av användandet av dubbelteckning. A utför ytterligare en screening i år 1 efter lärarens efterfrågan. Testet heter *Läsförberedandeövning* som A fått tips av en logoped. Fördelen med att testa eleverna på hösten i år 1 är att A träffar alla eleverna och får en uppfattning om någon elev behöver särskilt stöd.

B informerar om skolan gör fler tester än vad som anges i Screeningplanen. I år 4-6 gör skolan samtliga delar. B menar att det är ett krävande arbete att genomföra och analysera, men anser att det ger en bra bild av elevens läs- och skrivutveckling. Vid screeningstillfället menar B att det är viktigt att det mäter det som ska mätas och att det finns elever som behöver få mer tid än vad som anges i manualen. B påpekar dock att detta givetvis inte gäller vid avkodningstestet, men extra tid kan ges vid till exempel ordförståelsetestet. En elev ska få den hjälp som den behöver utifrån vad som är möjligt för testet och poängterar att alla elever är olika och att skapa individuella åtgärder är en självklarhet. B uttrycker:

De elever som har anpassningar och särskilt stöd i den ordinarie undervisningen ska även ha det vid testsituationer och det finns riktlinjer vid nationella prov om hur detta ska gå till.

C berättar att de på skolan gör de föreslagna testerna i den gemensamma Screeningplanen. Elever i behov av särskilt stöd får ibland anpassningar när screening genomförs. Elever med exempelvis läs- och skrivsvårigheter kan få göra tester enskilt med specialpedagogen och får även längre tid på sig att genomföra dem.

Ibland finns det även anledning att elever inte genomför dem överhuvudtaget eftersom det gör att eleven mår dåligt av att genomföra dem. Men för det mesta gör alla elever screening för tanken är att fånga upp just de eleverna.

C informerar att det är klasslärare som genomför testerna och rättar dem. Sedan samlar C in resultatet och sammanställer och analyserar dem tillsammans med klassläraren när tid finns.

Fördelar med att klassläraren genomför screening och även rättar dem är att klassläraren får information om hur elevernas i klassen ligger. Det kanske inte blir så om någon annan gör dem.

Samtidigt anser pedagog C att screening ingår i uppdraget men tid finns inte för det. De åtgärder som görs efter en screening beror på vad testresultatet visar. Om en klass till exempel

visar sig ha låga resultat vid skrivning diskuterar klassläraren tillsammans med specialpedagogen hur den fortsatta undervisningen ska tillrättaläggas i klassen.

D berättar att de screeningstester de gör på skolan är DLS bas (läsförståelse) och Lästest (ord-avkodning av Lundberg) i år 2. DLS rättstavning och DLS läsförståelse i år 2. I år tre genomförs, DLS rättstavning. I år 5 DLS- rättstavning och Ängelholmsprovet (läsförståelse). I år fyra genomförs tester, men det är inte normerade screeningstester. D beskriver att de som oftast genomför screening är klassläraren och att specialpedagogen sedan analyserar testresultatet. Efter det samlas klasslärare och specialpedagogerna för att se om bilden som klassläraren har och det resultatet visar stämmer överens. Sedan diskuterar specialpedagoger och klasslärare om hur de ska gå vidare, vilka åtgärder som kan skapas i klassrummet och vilka insatser/åtgärder som specialpedagogerna kan ge som stöd.

Sammanfattning frågeställning 2

Tre av fyra informanter följer de förslag på normerade tester som anges i Screeningplanen. Den fjärde informanten gör utvalda delar av de normerade testerna som finns som förslag i Screeningplanen. Samtliga informanter använder även ytterligare tester både normerade och icke normerade för att följa elevers läs- och skrivutveckling.

Hur används screening som redskap för planering av undervisningen?

A menar att flertal elever behöver stöd i undervisningen, men påtalar också att klassläraren behöver förändra det vardagliga arbetet i klassrummet. A och klassläraren diskuterar tillsammans om vilka pedagogiska åtgärder som måste skapas och menar att pedagogen hela tiden måste komma ihåg att arbeta utifrån elevens förmågor och kompetens. När screeningen är gjord så träffar A den andra specialläraren för att tillsammans diskutera och gå igenom resultatet. A återkopplar sedan resultatet och diskuterar det med klassläraren. A menar även att det är viktigt att väga in vad som kan ha påverkat resultatet genom att ställa sig frågor som till exempel: Vad är det för barn? Har eleven förstått hur testet ska genomföras? Hur påverkas eleven av tidspress? Är eleven långsam? Vid efterkommande utvecklingssamtal diskuterar pedagogerna med eleven och föräldrarna om screeningsresultatet och skriver åtgärdsprogram.

B administrerar screeningen och analyserar och summerar resultaten, men det är klassföreståndaren som genomför screeningen. B försöker undvika att elever gör screening enskilt utan försöker först skapa åtgärder på klassrumsnivå innan andra åtgärder vidtas. När screeningen är gjord träffar specialpedagogen klassföreståndaren för att gå igenom resultatet. B påtalar vikten av att det är samtliga elever som ska screenas och alla elever ska uppmärksammas och inte endast eleverna som är i behov av särskilt stöd. Elever som har höga resultat på screening behöver också stöd, men det är inte inom ramen för vad specialläraren hinner med utan det är klassföreståndarens uppdrag. B uttrycker att:

Alla elever behöver få utmaningar och känna stimulans oavsett kunskapsnivå.

C berättar att när exempelvis ett stavningstest visar att många elever har svårt med särskrivning så tillrättaläggs undervisningen så att alla elever arbetar med särskrivning under en period. Ibland arbetar även hela klassen med ett anpassat läromedel exempelvis Rotfrukt. Specialpedagogen tycker att lärarna är duktiga på att förändra sin undervisning om testresultaten visar på att många elever har låga resultat vid de olika testerna.

Det finns en medvetenhet hos pedagogerna att det är undervisningen som måste förändras för att eleverna ska kunna nå målen.

D menar att screening kan fungera som ett verktyg för lärarna så att de kan reflektera över sin undervisning om den ger det resultat som förväntas. Hos en del lärare finns en medvetenhet att det är undervisningen som bör förändras istället för att förlägga problemet hos den enskilde eleven.

Sammanfattning frågeställning 3

Vem som utför screening och vem som analyserar resultaten är olika enligt informanternas svar. Följande olika förfaringssätt kan urskiljas:

- A utför screening och analyserar screening tillsammans med en annan speciallärare på en annan skola.
- B administrerar screeningen men utför screening endast för de elever som har svårt att genomföra dem i grupp. Specialpedagogen analyserar screeningen tillsammans med klassläraren.
- C och D beskriver att det är klassläraren som genomför screening och rättar medan specialpedagogen analyserar och sammanställer resultaten.

Efter att resultaten sammanställts skrivs enligt två av informanterna åtgärdsprogram vid ett utvecklingssamtal där skolan och hemmet kommer överens om hur den fortsatta undervisningen ska planeras för eleven. Samtliga informanterna påpekar att screening medför att åtgärder skapas i klassrumsmiljön samt att förändringar sker i undervisningen.

Vilka åtgärder sätts in för elever som uppmärksammas i screening?

A berättar att för vissa elever behöver skolan gå vidare med ytterligare kartläggning på individuell nivå för att kunna analysera svårigheterna. A nämner Provia, Lexia, fler läsförståelse-tester och rättstavning som exempel vid individuell kartläggning. Då skolan behöver kartlägga en elevs svårigheter ytterligare träffas elevhälsoteamet med rektor, speciallärare, skolsköterska och psykolog från stödteamet. A poängterar att det är viktigt att få föräldrar att förstå att allt skolan gör är för barnets bästa.

För de elever som uppmärksammas i år 1 skapar A en Bornholmsgrupp med ca 2-3 elever. Flera elever får hjälp av A i klassrumssituationen, men många elever är även i behov av kompensatoriska hjälpmedel som till exempel Daisyspelare och AlphaSmart. A blir sällan tillfrågad om tips för den enskilda pedagogen utan lärare frågar oftast efter pedagogiska tips och anpassningar för eleven. A uttalar att det ofta är de yngre lärarna som ber om handledning för lärarens sätt att undervisa. A hävdar även att pedagoger behöver fler handfasta och praktiska tips och hur de skapas för att alla elever ska få det stöd som de behöver och att läraren ska kunna hinna med samtliga elever.

B säger att då en elev har låga resultat vid screening är nästa steg att vid nästkommande utvecklingssamtal informera föräldrar och eleven om resultatet. B tycker att klasslärarna är duktiga på att anpassa undervisningen för alla elever och klasslärarna ber ofta om hjälp hur de ska göra för elever i behov av särskilt stöd. Skolan använder sig av kompensatoriska hjälpmedel, men uttrycker att de har behov av mera kompensatoriska hjälpmedel. B anser att flera elever skulle vara hjälpta av mer kompensation och att det skulle bidra till att elevernas skoldag skulle underlättas. Flera elever behöver stöd och hjälp i skolan, men B menar att det inte finns tillräckliga resurser och att det alltför ofta händer att B får vikariera för andra lärare på skolan och att stödet till eleven uteblir. Vidare menar pedagogen att det inte alltid behöver göras en individuell kartläggning utan att analysen av elevens svårigheter kan förstås utifrån arbetet i klassrummet tillsammans med resultatet på screening. Pedagogen påpekar att det är viktigt att

följa upp de åtgärder som vidtas och att screena om vid ett senare tillfälle för att utvärdera om åtgärderna varit tillräckliga eller om en djupare kartläggning bör göras. B påpekar att det är viktigt att redovisa screeningsresultatet för samtliga elever och inte endast för de elever som inte klarar testerna, då detta är ett sätt att följa alla elevers läs- och skrivutveckling. Vidare informerar B om att det är ingår i uppdraget att vara ansvarig för att gå vidare med de elever som skolan anser behöver utredas vidare av det centrala stödteamet.

C menar att de elever som uppmärksammas efter en screening går vidare med en individuell kartläggning för att ta reda på elevens styrkor och svagheter. Elever får även ofta tillgång till en egen dator med talsyntes och stavningsprogram. Skolan erbjuder även elever tillgång till inläst läromedel som de kan lyssna på via datorn eller med en Daisy-spelare. Ibland får även elever anpassat läromedel att arbeta med i klassrummet. Elever kan även få undervisning i mindre grupp utanför klassrummet eftersom det är svårt att få till En-till-en-undervisning i klassrummet. Det som pedagog C anser är svårt är att balansera hur stödet ska ges.

Elever vill ogärna lämna klassrummet men det finns behov av att ge en del elever enskild träning ibland eftersom forskning visar på att En-till-en-undervisning under en period ger bra resultat.

D menar att det skapas åtgärder både i klassrummet/undervisningen och vid behov även med stöd av specialpedagogerna. Det finns elever som har behov av att få komma till en mindre grupp för de blir sedda och det stärker deras självförtroende. Vidare får elever tillgång till alternativa verktyg exempelvis en egen dator med kompensatoriska program, anpassade Lexia-övningar och även Mini-Lexia i hemmet. En egen dator ges ofta som kompensation för de elever som behöver tillgång till kompensatoriska program när de börjar i mellanstadiet. D berättar att vid problem med exempelvis läsförståelse är det vanligt att eleven får tillgång till ljudböcker, för att utveckla sin språkutveckling. Övriga åtgärder som kan vidtas enligt D är att det ibland bildas smågrupper med specialpedagogen där eleverna arbetar tillsammans kring en text och samtalar om texten. Ibland arbetar hela klassen i små grupper med texter och samtalar om dem för att utveckla läsförståelsen. När det gäller stavning används ibland materialet Rotfrukt som arbetsmaterial för hela klassen. Fördelen med materialen enligt D är att eleverna kan arbeta i par. Ytterligare åtgärder som skapas om en elev har svårigheter i stavning är att eleven får arbeta med olika Lexia övningar på datorn som övar just stavning.

Sammanfattning frågeställning 4

De åtgärder som skapas enligt informanterna är följande:

- Mindre undervisningsgrupper beroende på elevernas behov träning/övning.
- En-till-en-undervisning.
- Eleven får tillgång till kompensatoriska hjälpmedel, exempelvis Daisyspelare, dator med talsyntes och rättstavningsprogram, läslinjal, hörselkåpor, AlfaSmart och ljudböcker.
- Anpassat läromedel.
- Anpassade Lexiaövningar på datorn.

Ytterligare kartläggning sker på individnivå för att kunna analysera elevens svårigheter. De kartläggningsinstrument som nämns är Provia, Lexia, ITPA och Lilla Duvan. Då åtgärderna inte är tillräckliga för eleven träffas elevhälsoteamet för att diskutera hur ärendet ska behandlas vidare.

Diskussion

Metoddiskussion

Studien utgår från en hermeneutisk forskningsansats, som inte har för avsikt att dra allmänna slutsatser, utan synliggöra hur Screeningplanen har implementerats och används i verksamheten samt vilka åtgärder som skapas efter screening. Vid tolkningsarbetet har det varit positivt att vara två forskare för att kunna tolka och analysera så rättvisande som möjligt.

De metoder som har använts i studien är en kvantitativ, enkätundersökning och en kvalitativ, intervjuer för att belysa studien på ett mer allsidigt sätt och nå ett större urval. Då studien pågått under en begränsad tidsperiod har det inte varit möjligt att genomföra fler intervjuer. Det hade varit till fördel om fler intervjuer genomförts för möjlighet att ställa följdfrågor då svaren på enkäterna känts oklara och det hade varit möjligt att få en djupare innebörd av det som uttryckts. Fördelen med enkät är att undvika intervjueffekten det vill säga omedveten styrning eftersom informanten svarar så som de bör svara, vilket eventuellt inte stämmer överens med verkligheten. Känslan vid intervjutillfället och vid transkriberingen är att informanterna uttryckt hur verkligheten förhåller sig i användandet av Screeningplanen. Bortfallet vid enkätstudien hade eventuellt kunnat minimeras om vi som forskare motiverat respondenternas deltagande vid en personlig telefonkontakt. Den tolkning som görs av bortfallet, är att de skolor som inte deltagit i studien inte använder Screeningplanen, vilket kanske är en felaktig tolkning. Enkäterna har avidentifierats för att minska risken för att respondenterna inte vågar uttrycka sanningen och minska bortfallet. Frågeställningar som används i de olika forskningsmetoderna har varit olika och det har medfört att det var svårt att tolka och sammanställa resultatet.

Det hade varit intressant och eventuellt bidragit till en djupare insikt om Screeningplanens användning i praktiken om specialpedagogernas/speciallärares samt klasslärares praktik hade observerats.

Resultatdiskussion

I följande avsnitt diskuteras studiens resultat för hur specialpedagogerna/speciallärares använder Screeningplanen i sin verksamhet samt om och i så fall hur Screeningplanen har förändrat deras syn på elevers läs- och skrivutveckling. Ett annat underliggande syfte var att undersöka vilka pedagogiska insatser som sätts in som träning och kompensation så att skolan och läraren kan stötta eleven i sin läs- och skrivutveckling. Denna diskussion presenteras med anknytning till litteraturgenomgångens teoretiska beskrivningar och vår förståelse och tolkning.

Från och med den 1 januari 2010 ska samtliga skolor i staden följa Screeningplanen enligt ett beslut som har antagits i kommunen. Tanken med planen är att skapa förutsättningar för att skolor på ett likvärdigt sätt ska uppmärksamma om elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas så att de har möjlighet att nå målen i ämnet svenska eller om särskilt stöd behöver sättas in. Utifrån resultatet från intervjuerna och enkätstudien framkommer det att alla skolor inte följer den gemensamma Screeningplanen. Frågan är om bortfallet från enkätstudien är skolor som inte följer den gemensamma Screeningplanen. Hur skapar dessa skolor förutsättningar att på ett likvärdigt sätt uppmärksamma om elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas så att de har möjlighet att nå målen i ämnet svenska eller om särskilt stöd bör sättas in? Även om det är ett beslut att alla skolor ska följa Screeningplanen finns ett frågetecken kring hur många som följer den. Studien visar på att det finns flera skolor som inte följer den gemensamma Scre-

eningplanen. Frågan är vems ansvar det är att följa upp de beslut som tas? Det är nödvändigt att beslut som verkställs ska efterföljas av alla skolor för att likvärdigheten ska kunna uppnås.

Resultatet visar att flera av respondenterna har tagit del av informationen inför implementeringen av Screeningplanen och enstaka informanter och respondenter har även deltagit på de fortbildningsinsatser som erbjudits om hur Screeningplanen ska användas. I studien framkom att få ser några nackdelar med en gemensam Screeningplan. De nackdelar som nämndes var; att screeningsmaterialet var dyrt för den enskilda skolan samt att screening var tids- och resurskrävande och att styrning och beslut på politikernivå kan upplevas påtvingande. Om beslut tas om en gemensam screeningplan bör det då finnas ekonomiska medel att genomföra de föreslagna testerna utan att det drabbar den enskilda skolans budget? Finns det risk att skolors olika ekonomiska förutsättningar hindrar att likvärdighet skapas samt riskerar att elevens förutsättningar till en god läs- och skrivutveckling missgynnas? Många respondenter menar att fördelar med Screeningplanen är likvärdighetsprincipen samt att det möjliggör att eleverna läs- och skrivutveckling följs över tid. Två respondenter uttrycker också att deras arbetssätt har förändrats sedan Screeningplanen implementerades genom tydligare dokumentation, större medvetenhet och trygghet i arbetslaget samt en tydligare struktur.

I Konsensusprojektet (Myrberg och Lange, 2006) var samtliga forskare överens om att hög lärarkompetens var en avgörande faktor för en lyckad läs- och skrivutveckling. Frågan kan ställas; Vilken yrkeskompetens är nödvändig för att kunna analysera och att tillämpa olika metoder utifrån elevens behov? Vid sammanställningen av resultatet observerades en skillnad mellan yrkesbakgrund och kompetens. Av studiens respondenter har 12 av 17 en specialpedagogexamen och en har speciallärarexamen. Tre som arbetar som specialpedagog/speciallärare har grundskollärarexamen, men har läst kursen inom specialpedagogik. En är beteendevetare med magisterexamen inom specialpedagogik. Sju av respondenterna har fortbildning kring olika läs- och skrivutvecklingsmetoder. Det är av stor vikt att pedagogen som analyserar och skapar åtgärder utifrån elevens behov av särskilt stöd har kompetens inom området läs- och skrivinlärning samt kunskap om vilka olika metoder som finns att tillgå. En kunnig pedagog som uppmärksammar och bemöter problemen tidigt är av avgörande betydelse för att förhindra att elever misslyckas med sin läs- och skrivinlärning. Studien visar att skolor gör på olika sätt när de utför och analyserar screening. Lundberg och Herrlin (2006) menar att när en pedagog bedömer elevens utveckling kan det vara lämpligt att förankra det man ser med objektiva tester. Detta för att se hur eleven befinner sig i förhållande till andra elever i samma ålder. Järpsten (2010) påpekar också att screening är ett pedagogiskt verktyg för att utvärdera om den egna undervisningen har önskad effekt. Därför anser vi att det är viktigt att den enskilda klassläraren är delaktig i screening för att kunna utvärdera sin egen undervisning. Det är även viktigt att klassläraren tar stöd av den specialpedagogiska kompetensen som skolan har tillgång till för att sätta in direkta åtgärder i undervisningen för att sedan om åtgärderna inte är tillräckliga gå vidare med individuella kartläggningar och eventuella vidare utredningar av andra yrkeskategorier.

En informant uttrycker att det är sällan som klasslärare ber om handledning för att göra förändringar i undervisningen. Vidare menar informanten att det är viktigt att reflektera över sin egen undervisning för att svårigheter inte ska läggas på den enskilda individen. Myrberg och Lange (2006) menar att kommunalisering och förändrade styrsystem i den svenska skolan har bidragit till att läs- och skrivtester blivit mer viktiga än de varit tidigare. Wolff (2010) menar att det inte innebär att man kategoriserar elever utan påpekar att screening är ett sätt att uppmärksamma elever som ligger i riskzonen för att utveckla läs- och skrivsvårigheter. Dessa ska sedan ligga till grund för vilka stödinsatser som ska sättas in. Jakobsson (2002) menar att sko-

lans begränsade resurser har medfört krav på att få motiveringar och identifieringar av elever i behov av särskilt stöd för att få tillgång till extra stöd. Testers betydelse poängteras och studiens resultat visar att flera respondenter och informanter gör fler screeningstester än de som anges i Screeningplanen. Handlar det om att man vill ha resultatuppföljning, argument till legitimitet till extra resurser, handlar det om att utvärdera sin egen undervisning eller handlar det om att uppmärksamma elever som riskerar att inte utveckla en god läs- och skrivförmåga? Oavsett vilka argument som står bakom till att fler screeningstester utförs på flera skolor än de som ges som förslag i Screeningplanen är det betydelsefullt att veta syftet med testerna samt att de åtgärder som sätts in utvärderas.

Flera informanter anser att det är positivt att Screeningplanen ger förslag på normerande tester, och menar att dessa är mer tillförlitliga. Däremot uttrycker flera respondenter att det finns elever som inte bör utsättas för screening och i studien framkommer det en viss förståelse för att vissa elever behöver anpassningar för att kunna utföra testet. Detta finns också stöd i skolverkets allmänna råd (Skolverket, 2004).

Det är skolans skyldighet att hitta och använd andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok. Dessa hjälpmedel måste också kunna användas i situationer där elevens kunskaper bedöms.

Enligt forskarnas sätt att se, är det viktigt att göra anpassningar vid testtillfället, men även då man analyserar testresultaten eftersom det finns fler faktorer som påverkar elevens prestation. Jacobson (2006) menar att det finns olika faktorer till läs- och skrivsvårigheter; språkliga faktorer, begåvning, sociala och emotionella svårigheter, mognad, hörsel och synnedläggningar, medicinska problem, neuropsykiatriska faktorer, brist på läsövning och fonologiska faktorer. Jacobson menar dessutom att arv och miljö är två övergripande faktorer som båda påverkar läs- och skrivsvårigheter.

Beroende på syftet med testet och dess resultat ges en vägledning till vilka åtgärder och träning som bör sättas in. I enkätstudien framkom att det finns begränsad kunskap om olika läs- och skrivutvecklingsmetoder. Vi, liksom andra forskare menar att det är viktigt att ha tillgång till olika metoder för att bemöta elevers olikheter och förmågor. Flera metoder sker under en intensiv träningsperiod och ofta med en elev och en pedagog till exempel Rydaholmsmetoden, Wittingmetoden och Umeåmodellen. I Konsensusrapporten (Myrberg och Lange, 2006) är forskarna eniga om att läraren ska ha möjlighet att arbeta diagnostiskt och enskilt med eleven och menar att En-till-en-situationer är nödvändiga för elevens läs- och skrivutveckling. Ett flertal av studiens informanter och respondenter uttrycker att elever får enskild undervisning, men att behovet är större än vad som kan tillgodoseas, men att skolan inte har tillräckligt med resurser. Resultatet har visat att den ekonomiska resursen styr stödet som en elev får även om det finns kunskaper om vikten av enskild undervisning. En av informant uttrycker:

Det finns inte tillräckliga resurser och det händer alltför ofta att jag får vikariera för andra lärare på skolan och eleven får då inte den extra hjälp som vi kommit överens om.

Studien visar att parallellt med övning och träning får eleven tillgång till alternativa lärverktyg i sitt lärande. Jacobson (2000) och Föhrer och Magnusson (2003) menar att det behövs kompensera hjälpmedel och att det idag finns olika tekniska hjälpmedel att "skräddarsy" olika lösningar för varje individ för att kompensera för läs- och skrivsvårigheter. Detta för att eleven inte ska riskera att halka efter i sin kunskapsinhämtning. Dessutom skriver Jacobson

(2010) att detta möjliggör vägen till inkludering och delaktighet samt att det kan höja elevens motivation till vidare inläring. Taube (2007) påtalar att den dåliga självbilden kan få oerhört stora konsekvenser vid möten med texter och läsning men även allvarliga konsekvenser för arbetslivet och privatlivet. Myrberg (Skolverket, 2005) diskuterar att datoranvändning kan förbättra läs- och skrivutvecklingen på flera sätt och menar att datorn motiverar eleven att arbeta med sina svårigheter genom att datorn ger omedelbar feedback samt att datorn ger möjlighet till alternativa presentationer av text; visuellt, auditivt eller båda samtidigt.

I studien framkommer att det framträdande synsättet är det kompensatoriska perspektivet då syftet i Screeningplanen är att uppmärksamma de elever som riskerar att inte nå målen i ämnet svenska. För att sedan hitta åtgärder för att kunna kompensera eleven utifrån de brister som eleven påvisar. Samtidigt sätter många pedagoger in olika anpassningar i undervisningen utefter elevens behov samt att elever får möjlighet till träning och övning för att förbättra sin läs- och skrivförmåga.

Sammanfattning av diskussionen

Studiens syfte var att undersöka på vilket sätt specialpedagoger/speciallärare använder Screeningplanen i sin verksamhet samt om och i så fall hur Screeningplanen har förändrat deras syn på elevers läs- och skrivutveckling. Ett annat underliggande syfte är att undersöka vilka pedagogiska insatser som sätts in som träning och kompensation så att skolan och läraren kan stötta eleven i sin läs- och skrivutveckling.

Det som framträder ur studien är att specialpedagoger/speciallärare använder Screeningplanen som ett pedagogiskt verktyg för att uppmärksamma elever som riskerar att inte nå målen i ämnet svenska. Informanter och respondenterna uttrycker att deras syn på elevers läs- och skrivutveckling inte har förändrats, men från studien framkommer det att Screeningplanen har bidragit till att skolorna uppmärksammar elever och kartlägger samtliga elevers läs- och skrivutveckling över tid. Dessutom har Screeningplanen bidragit till att skolorna numera använder normerade tester, som är mer tillförlitliga.

Screening medför att skolorna skapar adekvata åtgärder för att förhindra att svårigheterna kvarstår och att eleven får möjlighet att utvecklas utifrån sina förmågor och styrkor. Parallellt med pedagogiska åtgärder erbjuds eleven alternativa lärverktyg för att överbrygga svårigheter. Det möjliggör att elever med läs- och skrivsvårigheter får möjlighet att tillägna sig och redovisa sina kunskaper samt utvecklas maximalt utifrån sina egna förutsättningar och förmågor.

Tanken med den gemensamma Screeningplanen är att skolor på ett likvärdigt sätt ska uppmärksamma om elevernas läs- och skrivförmåga utvecklas så att de har möjlighet att uppnå målen i ämnet svenska. Räcker det med att göra en gemensam Screeningplan och satsa på kompetensfortbildningar om Screeningplanen och dess användning eller behövs det ytterligare satsningar för att likvärdighet ska kunna skapas?

Specialpedagogiska implikationer

Studiens resultat, den teoretiska genomgången samt våra egna erfarenheter har bidragit till en övertygelse om att det är viktigt att tidigt upptäcka elever med läs- och skrivsvårigheter. Pedagogens kompetens är dessutom en avgörande faktor för elevers läs- och skrivutveckling. Det är av stor betydelse att skolor har pedagogiska verktyg för att följa alla elevers läs- och skrivutveckling över tid. Det är ingen självklarhet att det är specialpedagogen/specialläraren som har uppdraget att screena, men det kräver kompetens att utföra screening på rätt sätt. För

att kunna ta del av de manualer som tillhör screeningstester så att resultatet mäter det som det avser att mäta. För de elever som uppmärksammas i screening behöver pedagogen kompetens för att analysera vari svårigheterna består i. Att specialpedagogen/specialläraren vid analystillfället väger in klasslärarens professionella bedömning eftersom det mesta av det diagnostiska arbetet sker inom ramen för den ordinarie undervisningen där läraren gör informella iakttagelser. Att sedan olika yrkesprofessioner skapar adekvata åtgärder för att eleven ska kunna utvecklas utifrån sina förmågor och styrkor. Sedan är det viktigt att dokumentera och utvärdera om åtgärderna är effektiva och tillräckliga eller om vidare kartläggning bör göras.

Att kunna läsa och skriva påverkar alla skolämnen och läs- och skrivsvårigheter kan medföra att elevens motivation och självkänsla försämras. Dessa faktorer kan leda till sämre utveckling måluppfyllelse inom skolans samtliga ämnen. Denna studie har bidragit till en större insikt i hur Screeningplanen har implementerats och används på olika skolor. Dessutom en berikad syn och nyvunnen kunskap om Screeningplanens innehåll och betydelse som ett pedagogiskt verktyg för att följa alla elevers läs- och skrivutveckling över tid. Ytterligare en insikt i testens betydelse och dess användning för att tidigt uppmärksamma elever för att kunna stödja eleven i sitt lärande i ett längre tidsperspektiv så att svårigheter undanröjs.

Framtida forskning

Denna studie har avgränsats till att undersöka hur kommunens 1-6 skolor använder Screeningplanen och det skulle vara intressant att i en framtida forskning undersöka hur kommunens samtliga grundskolor använder den gemensamma Screeningplanen. I en framtida studie skulle det vara intressant att undersöka om Screeningplanen bidragit till ökad måluppfyllelse och bättre resultat på nationella prov. Dessutom skulle det vara intressant att undersöka hur olika skolor genomför en pedagogisk kartläggning då en elev uppmärksammas vid screening och om de åtgärderna som skapats inte är tillräckliga för att eleven ska uppnå målen i ämnet svenska.

Referenslista

- Ahlberg, A. (2007). Specialpedagogik – Ett kunskapsområde i utveckling. I C. Nilholm och E. Björck-Åkesson (Red.), *Reflektioner kring specialpedagogik* (s.66). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Alvesson, M och Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, B. (2006). *Smart start vid lässvårigheter och dyslexi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bergström, G & Boréus, K. (2009). *Texten mening och makt*. Lund. Studentlitteratur.
- Byström, J. (2010). *Grundkurs i statistik*. Malmö: Natur och Kultur.
- Carlström, M. (2010). Pedagogisk utredning vid läs- och skrivsvårigheter. I B. Ericsson (Red.), *Utredning av läs- och skrivsvårigheter* 4:e upplagan (s. 91). Stockholm: Studentlitteratur.
- Druid Glentow, B. (2006). *Förebygga och åtgärda läs- och skrivsvårigheter. Metodisk handbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Elwér, Å. Fridolfsson, I. Samuelsson, S. Wiklund, C. (2011). *LäSt. Test i Läsning och stavning för åk 1-5*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.
- Ericsson, B. (2010). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Franzén, L. (1996). *Diagnostisering av läs- och skrivsvårigheter*. Solna: Ekelunds förlag.
- Föhrer, U. och Magnusson, E. (2003). *Läsa och skriva fast man inte kan – Kompenserande hjälpmedel vid läs- och skrivsvårigheter* Lund: Studentlitteratur.
- Høien, T. & Lundberg, I. (1992). *Dyslexi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Høien, T. och Lundberg, I. (1999). *Dyslexi från teori till praktik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Ingvar, M. (2009). Försämrad läsförmåga beror på usel pedagogik I H. Hedström (Red.), *L som i läsa, M som i metod* (s. 143). Kristianstad: Lärarförbundets Förlag.
- Jacobson, C. (2000). *Kompensatoriska åtgärder vid läs- och skrivsvårigheter. Publicerad i Språka loss, 2001*.
- Jacobson, C. (2006). *Hur kan vi se på läs- och skrivsvårigheter? Publicerad i Dyslexi-aktuellt om läs- och skrivsvårigheter, nr 4, 2006*.
- Jacobson, C. (2007). *Läskedjor – manual*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.

- Jakobsson, I-L. (2002). *Diagnos i skolan. En studie av skolsituationer för elever med syndromdiagnos*. Göteborg. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Jakobsson, I. I Nilsson. (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Johansson, B och Svedner, P-O. (2006). *Examensarbete i lärarutbildningen Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Johansson, M-G. (2009). *LäsEttan*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Järpsten, B. (1999). *DLS handledning för klasserna 2 och 3*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Liberg, C. (2006). *Hur barn lär sig läsa och skriva?* Lund: Studentlitteratur.
- Lundberg, I. och Herrlin, K. (2006). *God läsutveckling. Kartläggning och övningar* Stockholm: Natur och Kultur.
- Lundberg, I. (2006). *Alla kan lära sig läsa och skriva*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Lundberg, I och Reichenberg, M. (2008). *Vad är lättläst?* Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Lundberg, I. (2009). *God skrivutveckling - Kartläggning och undervisning*. Stockholm: Natur och kultur.
- Lundberg, I. (2010). *Läsningens psykologi och pedagogik*. Stockholm: Natur och kultur.
- Läs & Skriv (2011, nr 3) En tidning för Dyslexiförbundet FMLS samt Skrivknuten. Årgång 16.
- Myrberg, M och Lange, A-L (red.) (2006). *Identifiering, diagnostik samt specialpedagogiska insatser för elever med läs- och skrivsvårigheter Konsensusprojektet*. Specialpedagogiska institutionen och Lärarhögskolan i Stockholm.
- Myrberg, M. (2005). *Att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*. En forskningsöversikt på uppdrag av Skolverket. Lärarhögskolan i Stockholm
- Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Reichenberg, M. (2006). Att läsa mellan och bortom raderna. I L. Bjar (Red.), Det hänger på språket! Lärande och språkutveckling i grundskolan (s. 213). Lund: Studentlitteratur.
- Reichenberg, M. (2008). *Vägar till läsförståelse*. Stockholm: Natur och kultur.
- Skolverket. (2004). Allmänna råd och kommentarer. Likvärdig bedömning och betygsättning. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2011). *Läroplanen för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes.

SFS 2010:800. *Skollagen*. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Stukát, S. (2009). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska Dyslexiföreningen. (2006). *Modell för utredning av läs- och skrivsvårigheter* Stockholm: Svenska Dyslexiföreningen.

Svenska Dyslexiföreningen. (2007). *Dyslexi – aktuellt om läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm: Svenska Dyslexiföreningen.

Taube, K. (2007). *Läsinlärning och självförtroende. Psykologiska teorier, empiriska undersökningar och pedagogiska konsekvenser*. 4:e upplagan. Stockholm: Nordstedt Akademiska Förlag.

Taube, K. (2009). *Läs- och skrivförmåga, självbild och motivation*. Uddevalla: Norstedts Akademiska Förlag.

Trost, J. (2007). *Enkätboken*. 3:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2007). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskap*. Hämtad: www.vr.se

Vinnerljung, B. *Skola och ogynnsam utveckling*. Västerås 27 april 2011.

Wallén, G. (2008). *Vetenskapsteori och forskningsmetodik*. Malmö. Studentlitteratur.

Wolff, U. (2010). *Lilla Duvan*. Stockholm: Hogrefe Psykologiförlaget AB.

Internet

<http://dyslexiforeningen.se/egnafiler/utredningsmodell%20090821.pdf>

http://www.fob.se/PageFiles/117/FDBs_11_forslag.pdf

(<http://www.vasteras.se/Tvarsnittsdokument/Styrelse%20för%20proAros/Screeningplan.pdf>)

<http://www.ungkompensation.se/>

www.dyslexiforeningen.se

www.fdb.se

Bilagor

Bilaga 1

Fortbildningsinsatser

Kurser kring Screeningplanen

- Screeningplanen – hur kan vi arbeta med den?

En grundläggande metodkurs i screening. Vikten av att skapa adekvata åtgärder till olika typer av resultat. Målgrupp lärare i år 1-9 som ska genomföra screeningstester och ska tolka resultaten.

- Från screening och kartläggning till upptäckt och åtgärd.

En kurs om individuell kartläggning för att beskriva elevers läs- och skrivförmåga. Resultat från tidigare genomförd screening tolkas. Därefter sker individuell kartläggning för att hitta adekvata åtgärder som bidrar till att läs- och skrivförmågan utvecklas. Målgrupp; klasslärare, specialpedagoger/speciallärare för år 1-9 samt gymnasiet.

Övriga fortbildningsinsatser om olika läs- och skrivinlärningsmetoder

- *Wittingmetoden*¹⁰
- *Umeåmodellen*¹¹
- *God Läsutveckling*¹²
- *Bornholmsmodellen*

Föreläsningar

- Christer Jacobson¹³, från Linnéuniversitetet i Växjö. *Hur kan man tolka screening- och kartlägningsresultaten angående elevens läsutveckling?*
- Filosofie doktor, Per Fröjd¹⁴, läsforskare och gymnasielärare. Hur är det med läs- och skrivförmågan? Är det lika naturligt för oss att läsa och skriva som att tala.
- Margit Tornéus som är en av författarna bakom UMESOL¹⁵ materialet.

¹⁰ <http://www.wittingforeningen.se/wittingmetoden.htm>

¹¹ Som bygger på Margit Tornéus och Björn Anderssons forskning om stavelsemetoden. Metoden bygger på stavelseinlärning.

¹² <http://www.godlasutveckling.se/laromedel/godlasutveckling/>

¹³ Christer Jacobson, Fil. Dr i psykologi, Docent, arbetar som lektor på Linnéuniversitetet och har under lång tid forskat kring pedagogiska och psykologiska aspekter av läs- och skrivutveckling.

¹⁴ <http://www.perfrojd.se/>

¹⁵ <http://www.hogrefe.se/Skola/Las--skriv--och-matematikdiagnostik/Individuella-diagnoser/UMESOL/>

Bilaga 2

Brev till skolans specialpedagog/speciallärare

2011-11-01

Hej!

Vi är två studenter, Susanna Andersson och Pernilla Sjöstrand, som studerar sista terminen på Speciallärarprogrammet vid Göteborgs Universitet. Under denna termin skriver vi vår magisteruppsats inom ämnet specialpedagogik.

Vi har valt att fördjupa oss i Västerås Screeningplan och hur den används i praktiken. Inom ramen för uppsatsen önskar vi om ni har möjlighet att besvara frågor om Västerås stads Screeningplan. Syftet med enkätstudien är att få en samlad bild över Screeningplanens användning på samtliga 1-6 skolor inom Västerås stad. Vidare att undersöka vilka insatser som sätts in för den enskilde eleven som uppmärksammas vid screening.

Deltagandet i enkätundersökningen är frivillig men vi hoppas ni vill delta för ert svar är värdefullt för vår studie. Enkät studien är anonym och kommer att behandlas helt konfidentiellt. Ingen skola eller person kommer att kunna identifieras. När studien är klar kommer alla enkäter att förstöras. Studien följer Vetenskapsrådets forskningsetiska principer.

Om Ni har frågor kontakta:

Pernilla Sjöstrand, xxx

Susanna Andersson, xxx

Skicka tillbaka enkäten så snart Ni kan i det bifogade svarskuvertet.

Tack för Er medverkan!

Med vänlig hälsning

Pernilla Sjöstrand och Susanna Andersson

Enkätstudie - Västerås Stads Screeningplan

Markera med ett kryss (X) för de svarsalternativen som passar Er bäst.

Vilken yrkesbakgrund har Ni?

Jag är grundskollärare ()

Jag är förskolelärare/fritidspedagog ()

Jag har yrkesexamen som speciallärare ()

Jag har yrkesexamen som specialpedagog ()

Jag har läst enstaka kurser inom specialpedagogik på universitetet () antal poäng ____

Annan fortbildning

1. Följer Ni på er skola Västerås stads Screeningplan?

Ja ()

Nej ()

Vet ej ()

2. Vilka fördelar finns det en gemensam Screeningplan?

3. Vilka nackdelar finns det med en gemensam Screeningplan?

4. Har Ditt arbetssätt förändrats sedan beslutet fattades om den gemensamma Screeningplanen?

Ja ()

Nej ()

Vet ej ()

Om ni har svarat ja på föregående fråga beskriv på vilket sätt ditt arbete har förändrats?

5. Har Ni fått någon kompetensutveckling för att kunna utföra screening på Din skola?

Ja ()

Nej ()

Vet ej ()

Om ni har besvarat ja på föregående fråga ange vilken fortbildning ni har fått?

6. Använder Ni de föreslagna testerna som finns i Screeningplanen?

Ja ()

Nej ()

Vi använder följande material _____

7. Vem utför screening på Er skola?

Klasslärare ()

Specialpedagog/speciallärare ()

8. Vem analyserar screening på Er skola?

Klasslärare ()

Specialpedagog/speciallärare ()

9. Vad händer med en elev som uppmärksammas vid screening?

Eleven får enskild träning/övning () av vem _____

Eleven får anpassad undervisning i klassrummet () ge exempel _____

Eleven får tillgång till lärverktyg i sitt lärande () ge exempel _____

Eleven får genomgå en djupare pedagogisk kartläggning () ge exempel på vad den kan innehålla _____

Andra åtgärder som vidtas är: _____

Vilken träning/övning är vanligt om en elev har svårt med avkodning?

Vilken träning/övning är vanligt om en elev har svårt med läsförståelse?

Vilken träning/övning är vanligt om en elev har svårt med stavning?

10. Får elever i behov av särskilt stöd anpassningar vid screeningstillfället?

Gör tester enskilt med en pedagog () Får längre tid på sig ()

Får göra tester flera gånger () Får använda sig av lärverktyg vid teststillfällena ()

En del elever i behov av särskilt deltar ej vid teststillfällena ()

Andra anpassningar _____

11. Vilken betydelse har screening som ett pedagogiskt verktyg?

Tack för Er medverkan!

Intervjufrågor till Specialpedagog/speciallärare

1. Berätta om din yrkesbakgrund.
2. Berätta vad Du vet om Västerås Screeningplan och hur den har implementerats i verksamheten.
3. Vilka fördelar/nackdelar finns med en gemensam Screeningplan för de kommunala skolorna?
4. Har Ditt arbetssätt förändrats sedan beslutet fattades om den gemensamma Screeningplanen för hela verksamhetsblocket för Västerås kommunala skolor?
5. Vilken kompetensutveckling för att kunna utföra screening på Din skola?
6. Använder Ni det material som anges i Screeningplanen?
7. Vilken betydelse har screening som ett pedagogiskt verktyg?
8. Vem utför och analyserar screening på din skola?
9. Vad händer med en elev som uppmärksammas i en screening och vilka åtgärder skapas?
10. Vilka anpassningar görs för elever i behov särskilt stöd vid screeningstillfället

Till skolans Specialpedagog/speciallärare

2011-11-18

Hej!

Vi är två studenter, Susanna Andersson och Pernilla Sjöstrand, som studerar sista terminen på Speciallärarprogrammet vid Göteborgs Universitet. Under denna termin skriver vi magisteruppsats inom ämnet specialpedagogik.

För en tid sedan fick ni ett formulär skickat till Er där vi informerade om vår studie. Ert svar är mycket betydelsefullt för att vi ska kunna slutföra vår magisteruppsats. Eftersom enkäten och svaren behandlas anonymt kan vi inte identifiera vilka personer som behöver påminnas. Har ni redan besvarat och sänt in enkäten åter ber vi Er bortse från detta brev.

Vi sända studien till Er när det är klar som Tack för er insats och medverkan!

Om Ni har frågor kontakta:

Pernilla Sjöstrand, xxx

Susanna Andersson, xxx

Skicka tillbaka enkäten så snart ni kan i det bifogade svarskuvertet.

Tack för er medverkan!

Pernilla och Susanna

Med vänlig hälsning